

POLITIČKO I DRUŠTVENO DJELOVANJE IVANA MAŽURANIĆA

Tomičić, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:210917>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

POLITIČKO I DRUŠTVENO DJELOVANJE IVANA MAŽURANIĆA

IVAN TOMIČIĆ

Split, 2023.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

POLITIČKO I DRUŠTVENO DJELOVANJE IVANA MAŽURANIĆA

Student: Ivan Tomičić

Mentor: prof. dr. sc. Marko Trogrlić

Split, rujan 2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Rani život i obrazovanje.....	2
3. Život i sazrijevanje u Karlovcu (1840. – 1848.)	5
4. Političke okolnosti imenovanja Ivana Mažuranića za bana	8
4. 1. Mažuranić kao političar.....	8
4. 2. Hervati Magjarom	8
4. 3. Mažuranić u pokretu 1848./1849.	10
4. 4. Mažuranić u doba neoapsolutizma	13
4. 5. Hrvatski sabor 1861.	15
4. 6. Hrvatski dvorski kancelar.....	16
4. 7. Hrvatsko-ugarska nagodba i revizija nagodbe	18
5. Reformski rad bana pučanina	19
5. 1. Ban Mažuranić i značenje reformi	19
5. 2. Dioba uprave od sudstva i ostale liberalne reforme	21
5. 3. Reforme pravnog i upravnog sudstva.....	22
5. 3. 1. Zavičajnost i državljanstvo.....	22
5. 3. 2. Reforme unutar izvršavanja kazne zatvora	23
5. 4. Ostale liberalne reforme	25
5. 5. Zadruge i urbarijalni odnosi	26
5. 6. Ostale društvene i ekonomske reforme	27
5. 7. Reforma pučkog školstva	29
6. Odluka o osnivanju Sveučilišta u Zagrebu.....	32
7. Odlazak s banske stolice	35
8. Zaključak.....	37
Popis literature.....	37

Sažetak	40
Abstract	41

1. Uvod

Ivan Mažuranić bio je jedan od najistaknutijih aktera u Hrvatskom narodnom preporodu. Iskazao se za vrijeme banovanja kao jedan od najvećih intelektualaca vlastitog vremena koji je svojim djelovanjem na području politike i kulture obilježio proces izgradnje modernog hrvatskog društva. Bio je državnik, političar, pravnik, književnik i jezikoslovac. Poznao je desetak europskih jezika. U političkom svijetu opisan je kao liberalist i legalist. Za vrijeme svojeg banovanja (1873. – 1880.) težio je spojiti vizije i potrebe vlastite nacije u okvirima modernih zapadnoeuropskih strujanja, pa je u obavljanju tog, nimalo lakog zadatka, unaprijedio Hrvatsku na području politike, sudstva, uprave, zdravstva te povrh svega školstva i obrazovanja. Kao neumorni sin domovine obavljao je različite značajne dužnosti za koje su mnogi smatrali da ih nitko nije sposoban vršiti osim njega samog. Visoko obrazovan, kakav je bio, ostvario je zavidna postignuća na svakom području kojeg se latio. Tako je uz državno i političko djelovanje ostvario vrhunske rezultate u književnoj i jezikoslovnoj branši napisavši najprevođenije djelo devetnaestog stoljeća romantičarski spjev *Smrt Smail-age Čengića* i prvi moderni hrvatski dvojezični rječnik *Njemačko-ilirski slovar*. S obzirom na to da je bio seljačkog podrijetla, važno je istaknuti kako je on bio prvi (i jedini) ban iz redova puka.

U povijesti hrvatskog obrazovanja i kulturnog identiteta, figura Ivana Mažuranića zauzima posebno mjesto. Opravdano je reći kako se njegovo ime povezuje s ključnim trenucima u razvoju hrvatske intelektualne i akademske scene 19. stoljeća. Osim raznih reformi i unaprjeđenja školstva, nezaobilazno je spomenuti osnivanje Sveučilišta u Zagrebu. Taj je događaj okarakteriziran kao veliki korak za obrazovanje i kulturu na našem prostoru. U ovom završnom radu istražiti ćemo život i djelo Ivana Mažuranića te njegovu ključnu ulogu u modernizaciji hrvatskog društva, kao i u proces osnivanja Sveučilišta.

2. Rani život i obrazovanje

Mažuranićevi roditelji bili su Ivan Petrov i Marija rođena Ivić, a njihovu obitelj činilo je pet sinova: Josip, Petar, Antun, Ivan i Matija.¹ Ivan Mažuranić Petrov bio je ugledan seljak, osrednjeg imovinskog stanja. Bio je pismen čovjek, a u njegovoj kući gajio se kult narodne pjesme, kao relikvija čuvao se Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovinskog*. Članovi obitelji odgajani su u patrijarhalnom duhu, čije su glavne vrline bile: poštenje, junaštvo te ljubav prema domovini, u takvoj tradiciji je odgojio i svoju djecu.²

Ivan Mažuranić, rođen je 11. kolovoza 1814. u Novom Vinodolskom, bio je pjesnik i političar. Srednju školu je pohađao u gradovima Rijeci, Zagrebu i Szombathelyu u Mađarskoj. Potom je studirao pravo u Zagrebu. Tijekom svoje bogate karijere obavljao je različite značajne uloge, uključujući nastavničku poziciju u Zagrebačkoj gimnaziji, pravničku praksu u Karlovcu, te je dugo vodio Maticu ilirsku i Maticu hrvatsku. Također je bio saborski perovođa i glavni urednik saborskih zaključaka i zakona. Mažuranić je osim navedenog obavljao dužnosti dvorskog kancelara, saborskog zastupnika i čak postao predsjednik Hrvatskog sabora te prvi ban iz redova pučanstva. Bio je poliglot koji je govorio i pisao na desetak jezika. Njegova politička uvjerenja bila su liberalna i legalistička, a bio je čovjek europskih pogleda na svijet.³

Pučku školu njemačkog nastavnog jezika pohađao je u rodnome gradu, međutim nakon završene škole nije odmah ostvario svoju želju za daljnjim obrazovanjem te je ostao kući narednih godinu dana. Zahvaljujući pomoći svojeg starijeg brata Antuna i njegovim uputama, u jesen 1828. godine polaže odgovarajući ispit te postaje učenicom gimnazije u Rijeci.⁴ Možemo zaključiti da je mladi introvertirani dječak osjećao, već u ranoj dobi, privlačnost prema znanosti bez obzira na to što ga je provincija pritisnula osjećajem izolacije i tjeskobe. Iako je prvotno bio predodređen za poljoprivredne obaveze, na sreću imao je dva preostala brata Josipa i Matiju koji su preuzeli taj teret, što je omogućilo ocu da popusti pred Ivanovom odlučnošću. Zasiurno je i Antunova intervencija odigrala važnu ulogu, budući da je obećao pružiti financijsku podršku bratu ako odluči napustiti kuću i uputiti se u svijet.⁵

Svoje gimnazijsko obrazovanje uspješno završava 1833. s odličnim uspjehom. Danas nije moguće potpuno rekonstruirati koje predmete je pohađao tijekom svojeg školovanja,

¹ Smolčić, Ivona. „Mažuranići u hrvatskome kulturnom krugu Rijeke 19. stoljeća.“ *Problemi sjevernog Jadrana* 18, br. – (2020.) str. 90. (<https://doi.org/10.21857/mzvktqkg9>)

² Živančević, Milorad. *Ivan Mažuranić*. Novi Sad: Matica srpska. 1985. str. 11-12

³ Valičević, Tomislav. „Ivan Mažuranić.“ *Pravnik* 38, br. 79 (2004.): 17 str. (<https://hrcak.srce.hr/34157>)

⁴ Smolčić, I; „Mažuranići u hrvatskome kulturnom krugu Rijeke 19. stoljeća.“ str. 99-100

⁵ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 20-22

budući da su svi premeti, osim vjeronauka i latinskog jezika, bili grupirani pod nazivom „*et aliis materiis*.“ Ocjenjivalo se na kraju svake školske godine, a svi učenici su bili rangirani prema svojim rezultatima, a Ivan ne samo da je bio izvrstan nego je bio prvi među najboljima.⁶

Bez obzira na to što u ono vrijeme unutar riječke gimnazije interes za mađarski jezik nije bio velik, Ivan je iskoristio priliku kako bi savladao i njega. Profesor mađarskog jezika bio mu je pjesnik Ferenc Császár koji se ostvarivao u poeziji na mađarskom tijekom svojeg djelovanja. Mažuranić, kao iz svih ostalih, tako i iz ovoga predmeta polučuje jednakovrijedan uspjeh. U pismima koje je slao bratu Antunu, saznajemo kako je jedini on u potpunosti zadovoljavao kriterije mađarskog profesora te je uskladu s tim ostvario izvrstan uspjeh iz njegova predmeta. Dakako, Császár je uvidio potencijal u svojem učeniku te ga je poticao na čitanje i pisanje, što se zaključuje i po mnoštvu potpisanih mu djela u Mažuranićevoj ostavštini, za koja se smatra da su imala veliki utjecaj unutar profiliranja njegove poezije u kasnijim fazama života.⁷ U ono vrijeme gimnazija je bila koncipirana od šest razreda, nastavni jezik bio je latinski, a uz mađarski učio se i talijanski. Izraziti talent za jezike, kakav je bio, Mažuranić je pored ovih potpuno savladao još i engleski, francuski, te kasnije i sve slavenske jezike.⁸

Zahvaljujući svome zalaganju, kao i Császárevoj preporuci poznatom mađarskom književnom povjesničaru Ferencu Toldiju, Ivan uspijeva osigurati državnu stipendiju za daljnje školovanje u Ugarskoj. Prvotno je upisao studij filozofije u Zagrebu, odakle nakon godinu dana odlazi u Szombathely, gdje često čezne i proživljava duboke nostalgičarske epizode za rodni krajem i domovinom. U to vrijeme, čitajući *Danicu*, upoznaje se s ilirskim pretenzijama svojih sunarodnjaka te se razvija u smjeru istinskog domoljuba i pisca. Stoga se može reći kako je mladenački boravak u Rijeci Mažuranića prvenstveno intelektualno i književno oblikovao. Ondje prikuplja svoja osnovna znanja i spoznaje, što postaje ključnim okidačima njegova kasnijeg književnog i političkog programa.⁹

Iako je kroz obrazovanje u Ugarskoj bio neraspoložen i otuđen, boravak u Szombathelyju bio je za njega puno značajniji nego što se to moglo zaključiti na prvi pogled. Kada je napustio svoj rodni kraj, mladić je osjetio vezu prema njemu jaču nego ikada prije. U novoj i nepoznatoj sredini, morao je pažljivo razmisliti o svojim osjećajima i uspomenama. Sjećao se svog zavičaja, susreta s prijateljima iz Zagreba, vršnjacima s istim ciljevima,

⁶ Smolčić, I; „Mažuranići u hrvatskome kulturnom krugu Rijeke 19. stoljeća.“ str. 101.

⁷ Smolčić, I; „Mažuranići u hrvatskome kulturnom krugu Rijeke 19. stoljeća.“ str. 102.

⁸ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 20-22

⁹ Smolčić, I; „Mažuranići u hrvatskome kulturnom krugu Rijeke 19. stoljeća.“ str. 103.

entuzijastima i revolucionarima. Baš u toj hladnoj okolini osjetio je poticaj za kreativnost i počeo je pisati.¹⁰

Još tijekom školovanja Mažuranić je uvidio važnost za borbu i isticanje nacionalnog duha tim više što je u toj fazi Ljudevit Gaj s najvećim zalaganjem radio na formiranju vlastitog kruga intelektualaca s ciljem buđenja nacije iz kulturne i političke apatije te njegovanja štokavskog narječja. U društvu su bili uistinu mladi ljudi, a najstariji među njima bio je upravo Ivanov brat Antun kojemu je bilo dvadeset i sedam godina.¹¹

Nakon što je položio sve ispite, opet s izvrsnim uspjehom, Mažuranić je uputio dopis gradskom magistratu u Rijeci na tečnom talijanskom jeziku, kojim obavještava da je sve svoje obaveze izvršio. Dopis je bio datiran na nadnevak 17. kolovoza 1835.¹²

Nakon povratka iz Szombathelyja vratio se u domovinu kao predani ilirac i već poznati pjesnik. Zagrepčani su ga srdačno dočekali, s radošću ga prihvatili kao starog prijatelja i suradnika. Ivan je nestrpljivo čekao povratak kući te je bio zasićen tuđinom. Boravak u Ugarskoj ga je izmijenio, udaljio ga je od svojih korijena, a pri povratku vratio se kao svjesni domoljub i izgrađeni književnik.¹³

Po povratku u listopadu 1835. godine, Ivan je upisao pravo na Akademiji znanosti. Tadašnja praksa bila je da se nakon završene gimnazije, upisuje filozofija, tečaj koji je trajao dvije godine. Nakon toga, imali su mogućnosti studirati pravo, što je također bilo dvogodišnje školovanje. Tijekom studija slušali su se predmeti prirodno pravo, ugarsko civilno i državno pravo, krivično pravo, sudbeni postupak, rudarsko pravo, nacionalna povijest i statistika. Nakon završetka studija student je postajao *juratus* i bio je kvalificiran za obavljanje advokatske prakse. Ivan je uspješno završio pravne studije 1837. te je iste godine preuzeo svoju prvu poziciju u privatnoj advokatskoj kancelariji kao *juratus notarius*.¹⁴

U Zagrebu Mažuranić 5. listopada 1840. polaže advokatski ispit što mu omogućuje otvaranje privatne odvjetničke kancelarije u budućnosti, a nije ustrajao u usavršavanju pravnih znanosti te je početkom 1841. godine položio specijalistički ispit iz mjeničkog prava u Pešti.¹⁵

¹⁰ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 35

¹¹ Despalatović, Elinor Murray. *Ljudevit Gaj i ilirski pokret*. Zagreb: Srednja Europa. 2016. str. 66

¹² Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 35-37

¹³ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 37

¹⁴ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 40-42

¹⁵ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 57

3. Život i sazrijevanje u Karlovcu (1840. – 1848.)

Godine 1839., Mažuranić je napustio svoju odvjetničku službu i prihvatio posao učitelja u zagrebačkoj gimnaziji. Kasnije, prema nagovoru braće Vranyczany, vratio se odvjetničkom poslu u Karlovcu gdje se trajno preselio u svibnju 1840. Boravio je u kući obitelji Vranyczany, gdje je imao dobre odnose s jednim od najuglednijih članova loze Ambrozom, koji je također bio poznati preporoditelj te je često novčano pomagao ilirce i čitav pokret.¹⁶

Tijekom boravka u Karlovcu Ivan je stupio i u bračne vode. Naime, oženio se sestrom poznatog pjesnika Dimitrija Demetera, Aleksandrom koja je bila obrazovana u vlastitom bogatom trgovačkom domu; u pjesnika se zaljubila dok joj je držao privatne instrukcije. Mažuranić je već imao dvadeset i sedam godina kada je stupio u brak. Bez obzira na to što je bio i dalje početnik i puki siromah te što je obitelj Demeter očekivala bogatiju udaju svoje kćeri, dali su njezinu ruku Ivanu te su kao supružnici započeli zajednički život u Karlovcu.¹⁷

Kada je stigao u Karlovac, Mažuranić je već bio poznati pjesnik, redovni suradnik Ilirskih novina i priloga Danice, te autor mnogih javnih tekstova. Također, bio je član uže jezgre mladih preporoditelja, brat poznatijeg Antuna i zet vodećeg dramatičara u Hrvatskom narodnom preporodu. Unatoč svojim skromnim materijalnim sredstvima, stekao je istaknuto mjesto među intelektualnom elitom Karlovca. Izabran je za tajnika poznate Karlovačke čitaonice i aktivno je sudjelovao u Ilirskoj stranci.¹⁸

U to vrijeme, Mažuranić je uspješno dovršio svoj rad na njemačko-ilirskom rječniku koji je započeo dok je bio profesor na zagrebačkoj gimnaziji. Ovaj leksikografski projekt bio je rezultat suradnje s Jakovom Užarevićem. Međutim, Ivanova uloga u stvaranju rječnika bila je ključna jer je, kao stručnjak u području politologije, filozofije i prava, posjedovao sva potrebna znanja za izradu takvog djela. *Njemačko-ilirski slovar* predstavlja naš prvi moderni dvojezični rječnik i tiskan je 1842. godine, koristeći novi pravopis, u Gajevoj tiskari.¹⁹

U gradu četiri rijeke, unutar kruga Čitaonice, Mažuranić je ostao izuzetno aktivan, baš kao što je bio i u Zagrebu. Aktivno se uključivao u sve društvene akcije, pružao je podršku

¹⁶ Mažuranić, Ivan. *Izabrani politički spisi*. (izbor i uvodna studija Pavličević, Dragutin). Zagreb: Golden marketing. (1999.) str. 16.

¹⁷ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 55-56

¹⁸ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 16-17.

¹⁹ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. (urednik Tomičić, Jasna; autori tekstova i kataloških jedinica Borošak-Marijanović Jelena; Škiljan, Maja...) Zagreb: Povijesni muzej hrvatske. (1990.) str.15

pokretu i riječima i djelima, te nije prekidao vezu sa Zagrebom. Redovito sudjeluje na svim značajnijim događanjima, putuje diljem zemlje, održava sastanke s istaknutim osobama iz javnog i kulturnog života te kontinuirano surađuje u novinama i mnogo čita. Štoviše, tijekom ovog razdoblja stvara svoja najbolja djela: romantičarski spjev *Smrt Smail-age Čengića* i XIV. i XV. pjevanje *Osmana*. U svakom pogledu karlovački period predstavlja vrhunac njegove kreativnosti i literarnog stvaralaštva.²⁰

U književnom smislu, karlovačko razdoblje uistinu označava vrhunac Ivanovog književnog izričaja. Njegov put razvoja obilježila je konstantna borba za pravim izrazom, a faza u Karlovcu predstavlja sintezu svih tih književnih nastojanja. Nakon perioda nasljeđivanja književnih klasika, istraživanja narodne poezije i utjecaja dubrovačkih pjesnika, nakon mnogih traganja, kolebanja i međusobnih isprepletanja tih utjecaja, Mažuranić je konačno uspio pronaći vlastiti književni izraz i postići svoj puni pjesnički potencijal. Nažalost, upravo kada je uspio postići tu visoku razinu književnog izraza, prestao je pisati.²¹

Promjene unutar društveno političkog života i zabrana uporabe ilirskog imena u Hrvatskoj 1843. godine izazvala je Mažuranića da napiše sonet pod nazivom *Izgubitak imena ilirskog*. U toj pjesmi on izražava svoje razočaranje vođom pokreta Ljudevita Gaja.²²

Godine 1847., Mažuranić i njegov prijatelj Dragojlo Kušlan zajedno rade na osnivanju nove stranke koja će se nazvati *Napredovacah*. Iako neki povjesničari tvrde da je Kušlan bio ključna figura u tom procesu, program stranke je pronađen u Mažuranićevim dokumentima, a datum osnivanja zabilježen je njegovom rukom. Osnovna svrha stranke bila je suprotstavljanje Gajevoj Narodnoj stranci, a njihov program sastojao se od pet točaka u kojima su isticali potrebu za slobodnim razvojem Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te svih slavenskih naroda.²³ Budući da je 1847. godine u Ugarskom saboru dominirala struja koja je težila mađarizaciji i nastojanjima da Slavoniju i Hrvatsko primorje učini sastavnim djelom Ugarske, a u osakaćenoj Hrvatskoj osigura vlast mađarona, jedinstvo Narodne stranke bilo je ključan preduvjet otpora, stoga do unutarnjih podjela u stranci nije došlo.²⁴

Mažuranić je bio pristaša građanskog liberalizma koji je promovirao individualnu i nacionalnu slobodu te postupno ukidanje zastarjelih društvenih oblika. Kao pobornik ilirskog

²⁰ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 65-66

²¹ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 81

²² *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 15

²³ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 18-9

²⁴ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 15

pokreta, podržavao je ideju slavenske uzajamnosti koja je povezivala pojedinačnu slobodu s nacionalnom. Ovo razumijevanje Mažuranić je primjenjivao u svom književnom radu sve do 1848. godine, kada je prenio ideje na političko polje u obliku austroslavističke koncepcije. Vrlo je vjerojatno da je Ivan prvi put upoznao koncept austroslavizma preko tekstova Lava Thuna tijekom 1840-ih. Thun je prvi definirao austroslavizam kao najbolje rješenje za očuvanje Austrije i njenih slavenskih naroda koji su bili ugroženi s jedne strane velikog njemačkog utjecaja, a s druge strane od autokratske Rusije.²⁵

Ivan Mažuranić se u Karlovcu, počevši kao maleni činovnik, razvio u političkog intelektualca. Ban ga je pozvao u svoju službu, a kasnije je u Hrvatskom saboru stvarao povijesne dokumente koji će oblikovati hrvatsku politiku tijekom 1848., ali će biti i temelj za daljnji politički razvoj. Djelovanje u Karlovcu predstavljalo je plodno tlo za njegov budući politički rad u funkciji bana, gdje će raditi na poboljšavanju političkog, prosvjetno i gospodarskog života Hrvatske, usmjeravajući ga prema europskim standardima.²⁶

²⁵ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke.* str. 15

²⁶ Mažuranić, Ivan. *Hervati Madjarom. Odgovor na proglose njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.* (priredio i predgovor napisao Josip Bratulić). Karlovac: Tiskara Pečarić & Radočaj. (1994.). str. 11

4. Političke okolnosti imenovanja Ivana Mažuranića za bana

4. 1. Mažuranić kao političar

Postoje razne polemike unutar karakteriziranja Ivana Mažuranića kao političara i pjesnika. Pojedinci smatraju kako se te dvije figure ne mogu razdvojiti, dok drugi smatraju kako su u potpunosti zasebni polovi kada se govori o Mažuranićevu djelovanju. Šidak smatra kako se još do nedavno ta kompletna osobnost dijelila na dva jasno razdvojena dijela – pjesnika i političara. Njena politička dimenzija često je bila potisnuta i zapostavljena, gotovo kao da nije odgovarala njenom karakteru, a ponekad se i smatrala neprimjerenom, kao da je sramotna. Najbolji slučaj bio bi kada bi se isticao samo najraniji dio njegovog političkog angažmana iz oko 1848. godine i pokušavao joj se nametnuti neki privid revolucionarnosti koji ona zapravo nikada nije imala.²⁷ Mažuranić je bio jasno izraženi građanski liberalac, a to političko uvjerenje dosljedno je slijedio tijekom svoje cijele političke karijere. Unatoč tome što se njegova politička karijera sastojala od tri različite etape, koje su bile vremenski i sadržajno odvojene, sve su ih povezivale ista osnovna ideja: stvaranje i osiguranje odgovarajućeg položaja za Hrvatsku, prilagođenog realnoj političkoj situaciji u svakoj od tih faza. Njegova koncepcija austroslavizma iz 1848. godine nije postala stvarnost ni tada ni nakon Oktobarske diplome 1860. godine. Međutim, kada je otvorio posljednju etapu svoje političke karijere, mogao je s pravom ukazati na kontinuitet političkog razvoja. On je osobno doprinio tom razvoju donošenjem zakonskih formulacija u člancima Sabora iz 1848. i 1861. godine, koje su kasnije poslužile kao osnova za autonomiju Hrvatske unutar Habsburške Monarhije, kao što je definirano nagodbom s Ugarskom 1868. i njezinom revizijom iz 1873. godine.²⁸

4. 2. Hervati Magjarom

Nakon nemira na ulicama Beča između 13. i 15. ožujka 1848. godine i pada kontroverznog ministra vanjskih poslova L. W. Metternicha, mađarski nacionalizam sve više je počeo iskazivati separatističke tendencije. Mađarski političari željeli su stvoriti neovisnu Mađarsku koja bi se prostirala od Karpata do Jadrana, no najveća prepreka ovom cilju bila je teritorijalno manja, ali vojno značajnija Kraljevina Hrvatska i Slavonija, naročito zbog brojnih vojnih postrojbi uz Vojnu granicu. Zbog toga su od sredine ožujka 1848. godine mađarski

²⁷ Šidak, Jaroslav. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Zagreb: Grafički zavod hrvatske. (1973.) str. 279

²⁸ Šidak, J. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. str. 279-280

publicisti i političari često upućivali proglase Hrvatima pozivajući ih da se pridruže mađarskoj borbi za nacionalnu neovisnost protiv zajedničkog neprijatelja – austrijske birokracije.²⁹

Na mađarske proglase prvi odgovara Ivan Mažuranić, poznatiji kao pjesnik, a široj javnosti nepoznat kao političar. On se nije odrekao želje da neposrednije sudjeluje u političkom životu, posebice kada je Bečka revolucija u ožujku iz temelja promijenila društvenu i političku situaciju Monarhije. Tijekom tog vremena, Ilirski pokret definirao je svoj program i postavio trideset točaka *Narodnih zahtijevanja* velike skupštine od 25. ožujka 1848. u kojem je postavio sebi za cilj ujedinjenje i političku autonomiju hrvatskih zemalja, kao i ukidanje feudalnih odnosa na selu. Budući da je u to vrijeme Mađarska već osigurala političku neovisnost o Austriji i Hrvatsku je smatrala samo dijelom svog državnog teritorija, sukob između tih dviju nacionalnih koncepcija bio je neizbježan. Shodno tome, pojavljuje se i ideja o mogućnosti oružanog rješenja ovog spora, međutim, istovremeno Mažuranić tiska brošuru *Hervati Magjarom* – svoj prvi izrazito politički spis u kojem detaljnije razrađuje osnovne političke ideje iz *Narodnih zahtijevanja* te iznosi konkretan plan za rješavanje nagomilanih nacionalnih problema u Ugarskoj.³⁰

Na početku svoje brošure, Mažuranić pozdravlja mađarsko naglašavanje modernih principa jednakosti, bratstva i slobode, no istovremeno podsjeća na dugogodišnje napade mađarskih publicista na Hrvate i hrvatsku državnost. On naglašava potrebu za potpunim priznanjem ovih principa kod svih naroda u Ugarskoj, bez dominacija Mađara nad drugima. Osim toga Mažuranić zagovara slobodnu uporabu narodnog jezika u javnom životu i slobodu za sve vjerske zajednice u Ugarskoj. Također, zagovara da Hrvati samostalno biraju svog bana, uz potvrdu kralja, bez miješanja ugarskih vlasti. Hrvatski Sabor bi trebao biti potpuno neovisan o vlastima u Ugarskoj.³¹

Mažuranić upozorava i na opasnost od Hrvatske i Slavonije koja može ugroziti budućnost i opstanak Mađara u slučaju da ne priznaju teritorijalnu cjelovitost hrvatskih zemalja te neovisnost o ugarskoj upravi i potpunu jezičnu ravnopravnosti. Ni tada, Ivan, kao i

²⁹ Markus, Tomislav. „Ivan Mažuranić, *Hervati Madjarom, Odgovor na proglase njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.*, Karlovac, 1994./1848./ (reprint), 20 str...“ *Časopis za suvremenu povijest* 26, br. 3 (1994). Str. 541. (<https://hrcak.srce.hr/212422>)

³⁰ Šidak, J. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. str. 283.

³¹ Markus, T. . „Ivan Mažuranić, *Hervati Madjarom, Odgovor na proglase njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.*“ str. 541.

drugi ilirci, ne odbacuje mogućnost realne unije s Ugarskom, s kojom bi Hrvatska trebala imati zajedničko zakonodavstvo prema zajedničkom sporazumu.³²

Knjižica *Hrvati Mađarom* označila je početak političkog angažmana Ivana Mažuranića. Njegova politička karijera započela je 27. travnja 1828. godine, kada ga je ban Jelačić pozvao i imenovao članom Banskog vijeća, zajedno s nekoliko drugih članova Narodne stranke. Bansko vijeće bila je privremena hrvatska vlada koju vladar nije potvrdio. Kada je 5. lipnja ban Jelačić službeno preuzeo vlast, održao je programatski govor u kojemu je istaknuo da se zdravi odnosi između država mogu temeljiti samo na načelima slobode, bratstva i jednakosti. Čini se da je upravo Ivan Mažuranić sastavio taj govor, kako svjedoči banov prijatelj, barun Josip Neustadter, u svojim memoarima.³³

4. 3. Mažuranić u pokretu 1848./1849.

Godina 1848. bila je vrtlog promjena koji je obuhvatio čitavu Europu. U veljači je izbila revolucija u Francuskoj, a zatim su se pojavili nemiri u Italiji, pobune u Poljskoj te prosvjedi u Berlinu i Pragu. Mađarska revolucija, koja je započela početkom 1848. i trajala sve do kraja 1849. kada je surovo ugušena uz pomoć ruskih trupa, značajno je uzdrmala temelje Monarhije. Hrvatska, u strahu od mađarizacije, nalazila se u položaju između dvije strane – Austrije i Ugarske. U panici se odlučila pridružiti borbi na strani Habsburške Monarhije i bila je iskorištena kao sredstvo u ratu protiv Mađara.³⁴

Početak revolucionarnih promjena u Habsburškoj Monarhiji 1848. godine označio je početak intenzivne političke aktivnosti Mažuranića. Iako je još uvijek obavljao službu u građanskom magistratu u Karlovcu, sudjelovao je u Velikoj narodnoj skupštini održanoj 25. ožujka 1848. u Zagrebu. Na toj skupštini predstavljeno je 30 točaka *Narodnih zahtijevanja*, koji su obuhvaćali politički program ilirskog pokreta, a njihov cilj bio je ujedinjenje i politička samostalnost hrvatskih zemalja te ukidanje feudalnih odnosa. Osim toga Mažuranić je bio jedan od 400 izaslanika koji su prenijeli te zahtjeve vladaru u Beč, izražavajući tako volju hrvatskog naroda.³⁵

Nakon što je ban Jelačić pozvao Mažuranića u svoju službu, Ivan je imenovan perovođom Povjerenstva koje je imalo zadaću pripremiti osnovu za saziv Sabora. U toj ulozi, Ivan je briljirao svojom sposobnošću da prepozna i izrazi ono što drugi u njegovoj blizini

³² Šidak, J. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. str. 283-284

³³ Mažuranić, I. *Hrvati Mađarom. Odgovor na proglašene njihove od ožujka meseca i travnja 1848.* str. 9

³⁴ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 82

³⁵ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 15

osjećaju. Također, bio je iznimno vješt u pronalaženju optimalnih rješenja za probleme s kojima su se suočavali.³⁶

Gotovo sve ključne dokumente za prvi građanski Hrvatski sabor pripremio je ili osobno sastavio Ivan Mažuranić. Već u ranim fazama 1848., izradio je prijedlog odbora za *Izgrađenje osnovah budućeg postojanja i odnošenja sproću Ugarske i Austrije*, koji je prihvaćen u Saboru kao članak XI i postao ključnom smjernicom za regulaciju odnosa između Hrvatske i Ugarske tijekom turbulentnih događanja 1848./49.³⁷ Sukladno tom članku, Monarhiju bi trebalo restrukturirati u federaciju koja bi se temeljila na jezično-etničkom principu. Ova federacija bi osigurala potpunu ravnopravnost za sve narode unutar Monarhije i imala bi središnji parlament i vladu koji bi se bavili zajedničkim pitanjima, uključujući vanjsku politiku, vojsku i financije. Prema tom prijedlogu, Hrvatska bi bila posebna federalna jedinica udružena s Ujedinjenom Slovenijom i Srpskom Vojvodinom i među njima bi postojao neodređeni savez. Ovaj zakonski članak predstavljao je jedan od najdosljednijih planova za restrukturiranje Monarhije kako bi se osigurala nacionalna ravnopravnost. No, austrijske vlasti bili su više skloni centralizmu ili kompromisu s Ugarskom, koja je bila najmoćniji protivnik.³⁸

Nakon toga dobio je zadatak izraditi programski dokument pod nazivom *Reprezentacija Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* koji je Sabor prihvatio 12. lipnja. Sljedeći dokument poslan je nadvojvodi Ivanu Habsburškom, koji je imenovan za posredovanje između Hrvata i Mađara. Zatim je uslijedio Zakonski članak XX. *O pogodbami s Ugarskom*. U to vrijeme, 20. lipnja, održao je svoj prvi govor u Saboru o uvjetima pomirenja između Hrvata i Mađara. U tom govoru izrazio je spremnost na pomirbu, ali istaknuo je da pregovori neće biti vođeni pod pritiskom Mađarske, da Hrvati neće pregovarati kao pobunjenici već kao slobodan narod.³⁹

Naročito se značajnim istaknuo *Manifest naroda Hrvatsko-Slavonskoga* koji je postao poznat i preveden na više europskih jezika. Kroz ovaj dokument, Hrvatski sabor se obratio europskoj javnosti kao glasnogovornik hrvatskog naroda. U *Manifestu* se istaknula želja da Hrvati budu slobodan narod unutar slobodnog austrijskog carstva, temeljeći se na prirodnim i povijesnim pravima. Dokument zaključuje naglasak na tome da se ne teži sukobu, ali ako do

³⁶ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 16

³⁷ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 22

³⁸ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 16

³⁹ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 23

njega dođe, bit će prihvaćen hrabro, u skladu s duhom junačkog naroda. *Manifest* također naglašavao osnovno načelo političkog djelovanja, koje uključuje obavezu svakog naroda da brani i čuva svoju slobodu i identitet.⁴⁰

U međuvremenu, došlo je do promjene na prijestolju: Ferdinand je odstupio, a naslijedio ga je mladi Franjo Josip. Novi vladar je 4. ožujka 1849. proglasio kontroverzni Oktroiirani ustav koji je definirao cjelovito i nedjeljivu monarhiju.⁴¹

Prvu fazu svoje političke aktivnosti, Mažuranić je započeo svojim sudjelovanjem u Banskom vijeću, a završio je kao član delegacije koja je 6. svibnja 1849. godine predala kralju pismo odbora Hrvatskog sabora, poznato kao *molbenica*. Mažuranić je autor toga pisma u kojem se osuđuje Oktroiirani ustav jer je negirao hrvatsku autonomiju koja je bila proglašena godinu dana ranije. U pismu se moli vladara da načelno potvrdi hrvatsku autonomiju, priključenje Međimurja i savez s Vojvodinom, te odobri sjedinjenje Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, kao i priključenje Vojne Krajine. Također traži se da narodni jezik bude službeni. Nažalost, nijedan od tih zahtjeva nije dobio kraljevo odobrenje.⁴²

Time je prva faza političke karijere Mažuranića došla do kraja. Od tog trenutka postao je priznat kao iznimno stručan pravnik. Od srpnja 1849. do kraja lipnja 1850. – tijekom jedne pune godine – posvetio se temeljnom razvoju svog stručnog znanja u području pravosuđa u Hrvatskoj. U to vrijeme, hrvatsko pravosuđe je konačno napustilo svoju feudalnu prošlost i polagano prešlo na moderne principe.⁴³

Veći dio 1849. godine proveo je Mažuranić u Beču. Iako ga je na početku godine Jelačić imenovao u odbor za uređenje odnosa u preuređenoj Monarhiji, uskoro su ga potpuno angažirali u Beču, gdje mu je ministar Schmerling dodijelio zadatak izrade novih zakonskih prijedloga za Hrvatsku. Tijekom tog rada i interakcije s visokim dužnosnicima Monarhije, Mažuranić je stekao značajna iskustva, bolje razumio političke odnose i zaključio da je za njegovu ulogu korisnije baviti se poslovima povjerljivog čovjeka nego posvetiti se isključio pitanjima hrvatskog jezika. Uvidio je kako je njegov rad u Beču od veće važnosti za budućnost hrvatskog naroda od rada na prijevodima i terminologiji.⁴⁴

⁴⁰ Mažuranić, I. *Hervati Madjarom. Odgovor na proglase njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.* str. 10

⁴¹ Živančević, M. *Ivan Mažuranić.* str. 88

⁴² *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke.* str. 17

⁴³ Šidak, J. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća.* str. 292

⁴⁴ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi.* str. 25

4. 4. Mažuranić u doba neoapsolutizma

Do svibnja 1850. godine, Mažuranić je vrlo angažiran u uređenju pravosuđa u Hrvatskoj. Radio je na prevođenju *Državnog ustava* na hrvatski jezik, sudjelovao je u izradi rječnika pravne i političke terminologije te nastavio surađivati s Maticom ilirskom. Također, postao je članom Društva za povjesnicu i starine jugoslavenske, koje je osnovao njegov prijatelj Ivan Kukuljević Sakcinski uz podršku bana Jelačića. Krajem svibnja 1850. godine imenovan je za zamjenika vrhovnog tužitelja za Hrvatsku i postao je vijećnikom Banskog stola. Međutim, suočavao se s izazovima u pronalaženju kvalificiranih sudaca za Banski stol, budući da je većina pravника bila obrazovana u feudalno doba i bila je upoznata samo sa starim pravnim pravilima. Uz sve te obaveze, sudjelovao je u ožujku iste godine i u tzv. Bečkom književnom dogovoru. Dakle, tijekom cijele 1850. i do konca 1851., Mažuranić je intenzivno radio na preustroju sudstva u Hrvatskoj i Slavoniji.⁴⁵

Kritična promjena u političkoj situaciji dogodila se na posljednji dan prosinca mjeseca 1851. godine kada je ukinut ustav, a Franjo Josip je, uz pomoć ministra Bacha, uspostavio apsolutizam. Tijekom cijelog desetljeća vladala je ozbiljna politička represija. Sabora više nije bilo, županijske skupštine su ukinute, sloboda je bilo iznimno sužena. Uvedena je stroga cenzura, a pobornici narodnih prava bili su progonjeni, dok su strani činovnici preplavili Hrvatsku. Kao što je ranije postojala prijetnja od mađarizacije, sada se zemlja suočavala s opasnošću od germanizacije. Mnogi aktivisti preporoda potpuno su napustili politiku i okrenuli se mirnijim zanimanjima.⁴⁶

Nakon uvođenja Silvestarskog patenta, proces novog upravno-sudskog uređenja započeo je na temelju načela otvorenog apsolutizma, a najviša uprava u Hrvatskoj organizirana je pod nazivom Namjesništvo. Temeljna pravila za organizaciju pravosuđa i političke uprave donesena su carskim pismom 15. travnja 1852. godine. Mažuranić je 7. ožujka 1854. imenovan vrhovnim državnim tužiteljem u Hrvatskoj i Slavoniji. Na toj dužnosti, suočavao se s atmosferom nepovjerenja vlasti i nerazumijevanja vlastitog naroda. Iako su postojali mnogi dokumenti koji svjedoče o pokušajima da ga smjene, ostao je na dužnosti zahvaljujući prvenstveno svojem znanju, poštenju i izuzetnoj radnoj etici.⁴⁷

⁴⁵ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 26

⁴⁶ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 98

⁴⁷ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 18

Ban Josip Jelačić iskazivao je veliko povjerenje u Mažuranića, a nakon Jelačićeve smrti, banski namjesnik i ban Ivan Coronini pozvao ga je na daljnju suradnju. Godine 1860., Mažuranić je imenovan zamjenikom predsjednika Višeg urbarskog suda za Hrvatsku i dobio poziv da se pridruži Banskom stolu.⁴⁸

Nakon austrijskih poraza u Italiji i neuspjelog državnog zajma, ustav je ponovno uspostavljen putem Listopadske diplome, koja je izdana 20. listopada 1860. Ministar Bach je smijenjen, a nakon desetogodišnjeg razdoblja teškoća, počeli su se čuti zahtjevi za povratkom starih prava. Iste godine, osnovan je privremeni Hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij, a Ivan Mažuranić je imenovan njegovim prvim predsjednikom.⁴⁹ Franjo Josip je odmah nakon poraza obećao unaprjeđenje u upravi i sazvao pojačano Carevinsko vijeće u Beču. U međuvremenu, ban Coronini je podnio ostavku, a na njegovo je mjesto imenovan Josip Šokčević, koji je odmah uveo uporabu hrvatskog jezika u upravi. Ovo je označilo početak novog razdoblja u kojem će Mažuranić pokazati svoje iznimne pravne i državničke vještine.⁵⁰

Franjo Josip I ovlastio je bana Josipa Šokčevića da sazove Bansku konferenciju, čija je svrha bila izraditi izborni red za Sabor i predložiti uređenje županija. U tom trenutku, Mažuranić preuzima vodeću ulogu u hrvatskoj politici i priprema Predstavke Banske konferencije koje će biti upućene kralju. U ovim predstavkama, temeljeći se na povijesnom pravu, Mažuranić zahtjeva: uvođenje hrvatsko-slavonskog jezika kao službenog i poslovnog jezika, osnivanje hrvatsko-slavonske dvorske kancelarije, imenovanje velikih župana te pripajanje Dalmacije s Kvarnerskim otocima i istočnom Istrom. Mažuranić, također, razrađuje osnovu za teritorijalnu organizaciju uprave.⁵¹

U skladu s ovim zahtjevima, vladar imenuje velike župane, uključujući Strossmayera za Virovitičku, Kukuljevića za Zagrebačku i Vukotinovića za Križevačku županiju. Tijekom ovog razdoblja unutar državnog ministarstva formira se Dvorski dikasterij kao najviši izvršni organ za poslove političke uprave, pravosuđa, religije i obrazovanja sa sjedištem u Beču, a Mažuranić je imenovan njegovim predsjednikom. Međutim, Mažuranić doživljava prvi politički poraz kada se 24. siječnja 1861. donosi odluka da se Međimurje vrati Ugarskoj. Kao

⁴⁸ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 27

⁴⁹ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 104

⁵⁰ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 27-28

⁵¹ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 18

znak protesta, Mažuranić podnosi ostavku, no kasnije pod pritiskom iz domovine odlučuje povući tu ostavku.⁵²

4. 5. Hrvatski sabor 1861.

Sabor se sastao u travnju 1861. godine i mnogi ga nazivaju Velikim saborom Hrvatske. Iako su mu bile postavljene restrikcije od cara Franje Josipa, imao je značajnu ulogu u ponovnom oživljavanju parlamentarnog života nakon perioda neoapsolutizma. Naziv „Veliki“ opravdava se time što je utjecaj izjava na saborskim sjednicama ostavio traga tijekom niza budućih godina. Na tim sjednicama, osim što su se raspravljala državno-pravna pitanja i odnos prema Austriji i Ugarskoj, također su bile teme različitih područja kao što su kultura, gospodarstvo, obrazovanje, javne financije, promet, administracija i pravosuđe. Sve su teme razmatrane s ciljem modernizacije i s namjerom oblikovanja moderne Hrvatske.⁵³

Ivan Mažuranić je odigrao ključnu ulogu u stvaranju temelja za Sabor. Njegova uloga bila je iznimno značajna unatoč teškim okolnostima, gdje je pokazao svoje diplomatske vještine i izvanredno državničko znanje. Budući da Sabor nije imao predstavnike iz svih hrvatskih zemalja, odlučio je uputiti molbu vladaru da vrati cjelokupnu Trojednu Kraljevinu. Mažuranić je osobno sastavio ovu molbu, a također je autor reskripta kojim je vladar odobrio sudjelovanje predstavnika Vojne Krajine u Saboru.⁵⁴

U Saboru nisu bili zastupljeni svi dijelovi Trojedne Kraljevine jer su u Dalmaciji prevladavali autonomaši, u Vojnoj Krajini nisu provedeni izbori, a Srijemska županija, u kojoj je bilo mnogo Srba, poslala je samo dva zastupnika. Nedolazak Hrvata iz Dalmacije, Krajine, Rijeke i Srba iz Srijema bio je pokušaj osporavanja teritorijalne cjelovitosti Hrvatske. Stoga je Mažuranić napisao *Predstavke Sabora Trojedne kraljevine* koje su istaknule povijesna prava na Dalmaciju, Hrvatsko-slavonsku vojnu krajinu, Dubrovnik, Kotor, velik dio Istre, te pokrajinu Metličku i dio Štajerske.⁵⁵

Raspravljalo se i o odnosu Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji. Osnovna pretpostavka u tom kontekstu bila je da su svi odnosi između Trojedne Kraljevine i Ugarske prekinuti

⁵² Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke. str. 18

⁵³ Biočić, Ana. *Hrvatski sabor 1861: zaključci i drugi važniji spisi*. Prir. Bošnjak Kolak, Arijana – Markus, Tomislav – Matković, Stjepan, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2018., *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37, br. – (2019). str. 211. (<https://hrcak.srce.hr/240580>)

⁵⁴ Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke. str. 19

⁵⁵ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 30

1848. godine, ali da se može uspostaviti bliži državno-pravni savez pod uvjetom da Ugarska prizna neovisnost i samostalni teritorijalni obuhvat Trojedne Kraljevine. To je bila čuvena odredba koja je osigurala Hrvatskoj autonomiju kakvu je imala i koja se više ne bi smjela dovesti u pitanje. Tako je Mažuranić postavio osnovu za hrvatsku samoupravu, koju je Franjo Josip odobrio i tome omogućio minimalnu razinu autonomije koju je trebalo uvažiti i u Ugarsko-hrvatskoj nagodbi iz 1868. godine.⁵⁶

Kada je riječ o odnosu Hrvatske s Austrijom, prihvaćen je prijedlog koji je sastavio Maksimilijan Pric. Taj prijedlog, iako odbacuje sudjelovanje Hrvatske u Carevinskom vijeću, priznaje neke zajedničke aktivnosti s Austrijom koje bi trebale biti precizno definirane međunarodnim sporazumom. U tom smislu, Mažuranić je osmislio koncept prema kojem bi Hrvatska sudjelovala u vijeću na temelju sporazuma koji bi osigurao njezin teritorijalni integritet putem uključivanja Dalmacije i povratka Vojne krajine. Tako je Mažuranić u državno-pravnim pitanjima slijedio smjer zakonodavne aktivnosti iz Sabora 1848. godine, a pitanje nadležnosti središnjeg parlamenta uvjetovano je uspostavom jedinstva hrvatskih zemalja. Međutim nakon rasprave 5. kolovoza 1861., Sabor je donio zaključak da Hrvatska nema nikakvih zajedničkih poslova s Austrijom.⁵⁷

Može se opravdano zaključiti kako je i 1860./1861. kao i 1848./1849. Mažuranić bio ne samo perovođa nego i prvi državno-pravni autoritet Trojedne kraljevine – Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.⁵⁸

4. 6. Hrvatski dvorski kancelar

Nakon raspuštanja Hrvatskog sabora 1861., odlučeno je, u Beču, da će prijevremenu Dvorsku kancelariju pretvoriti u Hrvatsku dvorsku kancelariju kako bi se izravnije nadziralo i utjecalo na događaje u Hrvatskoj, koja se u to vrijeme više okretala prema Ugarskoj nego Austriji. Za poziciju kancelara imenovan je Ivan Mažuranić, jer je bio najbolji kandidat za usklađivanje interesa i potreba svoje domovine s općim interesom Carstva.⁵⁹ Kao kancelar izravno odgovoran austrijskom ministru-predsjedniku, Mažuranić je nastojao ostvariti ujedinjenje hrvatskih zemalja i dosljedno je slijedio političku strategiju koja je predviđala da

⁵⁶ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 30

⁵⁷ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 19

⁵⁸ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 31

⁵⁹ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 31

Hrvatska mora postići dogovor s Austrijom prije nego što to učini Ugarska. U tom smislu, djelomično mu je uspjelo osnivanjem Stola sedmorice, koji je služio kao vrhovno sudište.⁶⁰

U to vrijeme, 1863. godine, u Hrvatskoj se iz Narodne stranke odvojila Samostalna narodna stranka, koja je podržavala ulazak Hrvatske u Carevinsko vijeće na temelju državnopravne nagodbe koja bi osigurala teritorijalni integritet Hrvatske i široku autonomiju. Tijekom javnog života u Hrvatskoj između 1863. i 1865. godine, vodila se politička borba između narodnjaka i samostalaca. Neuspjeh Schmerlinga u pretvaranju Carevinskog vijeća u sveaustrijski aparat i poraz Samostalne narodne stranke na izborima predstavljali su težak poraz Mažuranićeve koncepcije. Birači su 1865. odbacili njegovu političku viziju, nakon čega je odmah podnio ostavku na čelno mjesto kancelara. Očito je da je antiaustrijska klima u Hrvata bila jača od shvaćanja Mažuranićeve dugoročne političke strategije.⁶¹

Mažuranić je nakon izbornog neuspjeha zadržao gorak osjećaj poraza, ali bez obzira na optužbe, koje su većinom bile neopravdane, treba napomenuti da je tijekom svoj mandata značajno unaprijedio Hrvatsku. Uredio je upravni aparat, proveo je reforme u sudstvu preko Stola sedmorice čime je odvojio sudstvo od ugarskog, odstranio je strane elemente i konačno je uspostavio uporabu narodnog jezika u svim institucijama.⁶²

Mažuranić je u prijevremenoj mirovini proveo gotovo pet godina tijekom kojih se posvetio rješavanju svojih obiteljskih i financijskih problema. Promjene su se događale zbog izbivanja Prusko-francuskog rata na području Monarhije. Počeo se širiti strah od slavenskih naroda unutar Monarhije u odnosu na Njemačku, a ponovo su se pojavili i prijedlozi o federalizaciji. U Ugarskoj su popustili i iskazali želju za ponovnim pregovorima s Hrvatima. Pad unionističkog bana Levina Raucha početkom 1871. godine, kao i slabljenje utjecaja mađarona, omogućilo je slobodniju političku aktivnost u koju stupa i Mažuranić.⁶³

⁶⁰ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke.* str. 19

⁶¹ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke.* str. 19-20

⁶² Živančević, M. *Ivan Mažuranić.* str. 113-114

⁶³ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi.* str. 36

4. 7. Hrvatsko-ugarska nagodba i revizija nagodbe

Početak 1870-ih, promijenila se geopolitička situacija u srednjoj Europi. Nakon što je Austrija poražena u ratu s Italijom i Pruskom te je isključena iz Njemačkog saveza, centralizam u Monarhiji više nije bio realan. Austrija se našla u izolaciji i oslonila se na Ugarsku, tretirajući Hrvatsku kao svoj sastavni dio. Dualizam je postao svršena stvar, iako ga je Mažuranić kao kancelar i prije negirao. On je ponovno postao istaknuta figura jer su pozitivni aspekti Hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1868, godine, kojom su dvije zemlje uspostavile bližu državnu zajednicu, temeljeni na njegovoj politici. Hrvati su priznati kao politička nacija, zemlja je dobila autonomiju i slobodu za vlastitu upravu, hrvatski jezik je postao službeni, a zajednički poslovi raspravljaju se na skupnom Saboru. Unatoč tome, zbog mnogih nedostataka i nametnutih uvjeta, nezadovoljstvo Nagodbom je bilo toliko da je uskoro bila potrebna njena revizija. Takav narodnjački stav Hrvatskog sabora nije odgovarao Pešti te je on nekoliko puta odgađan.⁶⁴ To je ponukalo narodnjake da sastave proglas u kojem će prosvjedovati protiv takvog stava. Zaista 20. rujna pojavio se protunagodbeni manifest koji se naziva *Rujanskim*, a u njegovoj raspravi i potpisivanju sudjelovao je i Mažuranić.⁶⁵

Nakon konsolidacije dualizma krajem 1871. godine, Narodna stranka se suočila s pitanjem buduće političke strategije. Stoga je vodstvo narodnjaka, koje je djelovalo kao nepotpuni odbor za reviziju Nagodbe u Beču 1. siječnja 1872. godine dostavilo memorandum mađarskoj vladi, što predstavlja ključnu promjenu u njihovoj politici. U ovom memorandumu se priznaje državno-pravno partnerstvo između Trojedne Hrvatske i Ugarske. Ivan Mažuranić je velikom većinom glasova izabran za predsjednika Hrvatskog sabora, no uskoro nakon toga Sabor je ponovo raspušten.⁶⁶

Mažuranić je preuzeo dužnost saborskog predsjednika u vremenu kada je Narodna stranka promijenila svoj politički smjer i počela priznavati Nagodbu, uz uvjet da će biti revidirana. U ovom kontekstu, nakon pobjede narodnjaka na izborima 1872., Mažuranić je predvodio stranku u procesu usmjerenom prema reviziji Nagodbe. Ova politička borba kulminirala je dolaskom Mažuranića i Narodne stranke na vlast. Revizija Nagodbe je konačno prihvaćena u Hrvatskom saboru 5. rujna 1873. godine, s manjim poboljšanjima za Hrvatsku.⁶⁷

⁶⁴ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 121

⁶⁵ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 37

⁶⁶ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 21

⁶⁷ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke*. str. 21

U rujnu 1873. godine u Hrvatskom saboru pokrenuta je rasprava o reviziji Nagodbe. Strossmayer, nezadovoljan rezultatima revizije i odbacivanjem njegovog prijedloga, povukao se iz političkog života. Rački i Mikanec, uz podršku petorice zastupnika, iznijeli su prijedlog o neprihvatanju revizije. Međutim, od ukupno 89 zastupnika, njih 80 glasovalo je za prihvaćanje revizije. Među njima bili su svi dosadašnji unionisti, predvođeni L. Rauchom. Kralj je odobrio ovu odluku Sabora, nakon čega je namjesnik banske časti, unionist, Antun Vakanović, podnio ostavku. Tada je, 20. rujna 1873. godine, Ivan Mažuranić imenovan novim hrvatskim banom. S boljim financijskim uvjetima i znatnom većinom u Saboru, započeo je svoj životni cilj: modernizaciju hrvatske uprave sudstva i obrazovanja.⁶⁸

Prvi ban Hrvatske iz redova naroda, poznat i kao „ban pučanin“, stupio je na dužnost na jednostavan i skroman način. Kada je doživio entuzijastičan doček s bakljadom u Zagrebu, izrazio je svoje mišljenje da bi se taj doček trebao smatrati svečanim uvodom i da nema potrebe za dodatnim ceremonijama. Kao ban, Mažuranić se suočio sa složenim i teškim zadatkom. Morao je sprovoditi Nagodbu i istovremeno se nositi s političkim strankama unutar zemlje.⁶⁹

5. Reformski rad bana pučanina

5. 1. Ban Mažuranić i značenje reformi

Još od *Zahtijevanja naroda* 1848. godine, potreba za transformacijom društva putem reformi temeljenih na liberalnim modernističkim idejama bila je sveprisutna među pripadnicima Narodne stranke koji su takve promjene snažno željeli. Od 1848. sve do dolaska Ivana Mažuranića na poziciju bana, doneseni su neki zakonski okviri, no mnogi od njih nastali su u teškim uvjetima i ostali nedorečeni i neefikasni te često nisu bili odobreni od strane vladara. Mažuranić s kontinuiranim zagovaranjem liberalnih ideja od početka svoje političke karijere, predstavljao je najprikladniju osobu za provođenje ovih reformi za koje su se stvorile prilike da barem djelomično provedu.⁷⁰

⁶⁸ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 39

⁶⁹ Živančević, M. *Ivan Mažuranić*. str. 122-123

⁷⁰ Gross, Mirjana, Szabo, Agneza. *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*. Zagreb: Globus. (1992.) str. 369-370

Prvenstveno, Mažuranić je nastojao uspostaviti kompetentnu vladu i surađivati s kvalificiranim stručnjacima. Na čelu Odjela za unutarnje poslove bio je Jovan Živković, osoba s kontinuitetom unionističke prošlosti, ali s liberalnim uvjerenjima, te je također bio visoko obrazovan birokrat i stručnjak za pravo. Nakon smrti prvog predstojnika Odjela za pravosuđe na toj poziciji se našao savjetnik Danilo Stanković, koji je imao značajnu ulogu u reformama pravosudnog sustava, a od 1876. godine na toj poziciji se našao Marijan Derenčin. Odgovorna osoba za Odjel bogoštovlja i obrazovanja bio je Pavao Muhić. Prvi mjeseci njegova mandata kao bana bili su posebno izazovni jer je bilo potrebno relativno brzo razviti cijeli program liberalnih reformi.⁷¹ Osim vlade postojala su još dva središta moći: predsjedništvo Sabora i vodstvo Narodne stranke. Nikola Krestić, srpski zastupnik, preuzeo je ulogu predsjednika Sabora. Pored toga, srpska elita imala je još jednog predstavnika, Livija Radivojevića, koji je bio predsjednik Stola sedmorice. Sudjelovanje Srba u naporima za modernizaciju bilo je značajno. Podupirući Mažuranićevu vladu, stali su u suprotnost s Miletićevom Narodnom strankom, koja je bila protiv revizije, ali je također imala frakciju koja se odlučno opirala mađarskoj vladi kako bi zaštitila interese srpskog građanstva.⁷²

Prije nego što je Mažuranić imenovan za bana, Sabor je od 36 reformskih prijedloga usvojio samo četiri: ukidanje kazne batinanjem, propise o poljskom redarstvu, obustavu dioba zadruge te priznavanje ravnopravnosti izraelićana. Zastupnici Narodne stranke su i prije Mažuranića predlagali neke zakonodavne inicijative, ali tek nakon njegove nominacije za bana počelo se ozbiljno i sustavno raditi na reformama. Njegove se reforme mogu podijeliti u tri faze. Prva faza reformi, usredotočena na upravu i sudstvo, brzo je završena u samo tri tjedna prije odgode saborskog zasjedanja sredinom siječnja 1874. Druga faza, započeta je tijekom zasjedanja u kolovozu 1874., obuhvatila je širok spektar društvenih reformi i završila je uglavnom istovremeno s tim saborskim zasjedanjem. Ovo je značilo prekid sustavnog reformskog rada, jer je interes Mađara bio usporiti reforme koje bi učvrstile hrvatsku autonomiju. Treća faza trajala je od 1875. do 1878., tijekom koje su provedeni važni organizacijski zakoni koji su zemlju doveli do neke vrste definitivnog ustroja koji, iako nije svima odgovarao, uklonio nered koji su pratili provizorij od 1861. do 1873.⁷³

⁷¹ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 370

⁷² Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 372

⁷³ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 372-373

5. 2. Dioba uprave od sudstva i ostale liberale reforme

Mažuranićeva vlada je svoj reformni program započela s prvim zakonskim promjenama koje su trebale temeljito reorganizirati postojeći sustav uprave i pravosuđa. Prvenstveno su se usmjerili na reformu vrhovnih institucija, a kasnije su se pozabavili nižim razinama vlasti. Ova prva faza reformi imala je dvije ključne svrhe. Prvo, planirali su razdvojiti upravu od sudstva, koje je od vremena neoapsolutizma bilo povezano na najnižim razinama, poput kotarskih ureda, pa sve do najviših razina, gdje je predsjednik Vrhovnog suda, poznatog kao i Stol sedmorice, istovremeno bio ban. Cilj je bio uspostaviti potpuno novi administrativni i pravosudni sustav, a inspiracija za te promjene dolazila je iz austrijskih institucija i njemačke pravne teorije. Drugi se cilj razabire u namjeri da se postigne učvršćenje hrvatske autonomije i njezino korištenje u interesu unutrašnjih modernizacijskih snaga.⁷⁴

Čista definicija diobe vlasti ističe da se državna vlast dijeli na tri odvojene i neovisne grane: zakonodavnu, izvršnu i pravosudnu vlast. Svaka od njih sa specifičnim funkcijama i osobljem koje te funkcije obavlja. Istovremeno, naglašava se važnost postizanja političke slobode kao glavne svrhe podjele vlasti.⁷⁵

Pozadina ovog zakona ima očiglednu dvostruku političku prirodu. S jedne strane, bila je potrebna kako bi se riješilo teško stanje u hrvatskom pravosuđu putem usvajanja modernih principa koji bi poslužili kao temelj za njegovu transformaciju, istovremeno doprinoseći korekciji općeg stanja u zemlji. Ovo je, također, bilo povezano s prihvaćanjem suvremenih europskih načela kao načina za predstavljanje Hrvatske kao moderne europske države. S druge strane, postojala je snažna motivacija za donošenjem ovog zakona, kako s gledišta vlasti tako i zastupnika, a ta motivacija je proizlazila iz činjenice da je razdvajanje sudstva i uprave, te neovisnost najvišeg suda, bila preduvjet za ujedinjenje Vojne krajine i Hrvatske.⁷⁶

Značajan je bio i Zakon o sudačkoj vlasti, koji donosi stručnosti i neovisnost sudaca od političkih utjecaja, sprečavajući njihovo razrješenje iz političkih razloga. Suci su stekli veći ugled jer ih je imenovao kralj. Ovaj zakon je nadopunjen zakonom o predsjedništvu Stola sedmorice, kojim je ukinuto dosadašnje predsjedanje banova i uveden položaj predsjednika

⁷⁴ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 373-374

⁷⁵ Čepulo, Dalibor. *Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine – institucionalni, interesni i poredbeni vidovi*. *Hrvatska i komparativna javna uprava* 1, br. 2 (1999). str. 228. (<https://hrcak.srce.hr/197669>)

⁷⁶ Čepulo, D. *Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine*. str. 246-247.

neovisan o izvršnoj vlasti. Načela ovih zakona, prije svega odvajanje sudstva od uprave, dobila su čvrste temelje u jesen 1874. godine Zakonom o ustrojstvu sudova prve molbe.⁷⁷

Dioba sudstva i izvršne vlasti u autonomnoj hrvatskoj regulativi uvedena je 1874. godine Zakonom o sudačkoj vlast. Ovaj zakon predstavljao je ključni element obimnih reformi koje je provodio Hrvatski sabor pod vodstvom bana Mažuranića te je bio temeljni zakon u okviru autonomnog pravnog sustava Hrvatske. Ovaj kratki i načelni zakon, formalno je uspostavio razdvajanje sudstva od izvršne vlasti, osigurao državni monopol nad sudstvom, jamčio neovisnost sudstva, isključio sudsku kontrolu ustavnosti, te omogućio sudsku kontrolu zakonitosti upravnih uredbi i pravnu zaštitu u slučajevima upravnih pitanja privatnopravne prirode. Najvažniji aspekt ovog zakona bio je sudski nadzor nad zakonitošću upravnih uredbi, što je dobilo poseban značaj s obzirom na to da u Hrvatskoj nisu bile jasno definirane ovlasti vlade za izdavanje uredbi. Zakoni koji su se odnosili na organizaciju i postupak pred lokalnim sudom i organizaciju državnog odvjetništva regulirali su situacije u kojima su sudstvo i izvršna vlast i dalje bili povezani iz praktičnih razloga. U Hrvatskoj se nije razvio sustav upravnog sudovanja, pa je upravna pravna zaštita bila na raspolaganju na razini zajedničke hrvatsko-ugarske nadležnosti pred Upravnim sudom u Budimpešti.⁷⁸

5. 3. Reforme pravnog i upravnog sudstva

5. 3. 1. Zavičajnost i državljanstvo

Hrvatsko-ugarska nagodba nije jasno i potpuno regulirala pitanje državljanstva. Nagodba nije definirala naziv ili sadržaj državljanstva. S obzirom na nedostatak preciznosti u Nagodbi o pitanju državljanstva i nedostatak zajedničkog zakona o državljanstvu, u prvim godinama nakon Nagodbe postojale su određene nejasnoće u vezi s državljanstvom u Hrvatskoj i Slavoniji. Drugim riječima, tada je ostalo otvoreno pitanje je li državljanstvo jedinstveno za sve zemlje ugarske krune ili postoje posebna državljanstva za Hrvatsku i Slavoniju te za Ugarsku. S obzirom na okolnosti Nagodbe, u početnim godinama, u predmetima naturalizacije pred Zemaljskom vladom koristio se naziv „ugarsko-hrvatsko državljanstvo“.⁷⁹ Jedan od prvih zakona koje je donio Mažuranić bio je Zakon o odgovornosti bana i odjelnih predstojnika, u kojem se spominje hrvatsko-slavonsko državljanstvo. Međutim, uskoro nakon toga, Središnja vlada poduzela je korake u kojem se spominje kako bi

⁷⁷ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 375

⁷⁸ Čepulo, D. *Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine*. str. 258-259

⁷⁹ *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo doba*. Zbornik radova. Kosnica, Ivan. *Zavičajnost i državljanstvo u Mažuranićevim reformama*. Zagreb: Web 2 tisak. (2014.) str. 186.

promovirala politiku jedinstvenog državljanstva za sve zemlje ugarske krune, s ciljem usporavanja reformskih aktivnosti. Stoga je 1879. godine donesen Zakon o stjecanju i gubitku ugarskog državljanstva, kojim se uvelo isključivo jedno ugarsko državljanstvo za sve zemlje ugarske krune.⁸⁰

Pored pitanja državljanstva, pravni status građana bio je također povezan s njihovim mjestom podrijetla ili zavičajem. Nagodba je odredila da je pitanje zavičajnosti u nadležnosti autonomne vlasti Hrvatske i Slavonije.⁸¹

Vlada Ivana Mažuranića je započela proces reforme zavičajnog prava, a zakon koji ga je uređivao usvojen je 24. rujna 1877. Međutim, zakon se počeo primjenjivati tek 1880., nakon što je Mažuranić napustio mjesto bana. Glavna je osnova za stjecanje zavičajnosti bila utemeljena na principu podrijetla. Također, zavičajnost je mogla biti stečena udajom, usvajanjem, zaposlenjem u javnoj službi, formalnim priznavanjem zavičajnosti i preseljenjem. Ključni uvjet za stjecanje bio je imati ugarsko-hrvatsko državljanstvo. Zakonom o uređenju zavičajnih odnosa Hrvatska i Slavonija su dobile dosljedno uređivanje procesa stjecanja i gubitka zavičajnosti, što je ostalo uglavnom nepromijenjeno sve do raspada Monarhije. Ovaj zakon predstavljao je značajan korak unaprijed u odnosu na prethodno stanje i igrao je ključnu ulogu u okviru autonomije. Važno je napomenuti da je zakon bio ograničen na pitanja stjecanja i gubitka zavičajnosti te prava zavičajnika u slučaju siromaštva, dok su ostala prava i obaveze i dalje bili uređeni drugim zakonima.⁸²

5. 3. 2. Reforme unutar izvršavanja kazne zatvora

Tijekom sredine 19. stoljeća, kaznene znanosti su doživjele značajan napredak koji je karakteriziran promjenom perspektive prema počiniteljima kaznenih djela. Počinitelji su postali središnjom točkom ne samo u kaznenom pravu, već i u novim interdisciplinarnim znanostima, posebno u penologiji koja je i na europskom kontinentu ubrzano napredovala pod snažnim američkim utjecajem.⁸³ Postupak humanizacije kažnjavanja po uzoru na zapad događa se za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića, stoga se prije svega ukida kazna batinanjem koja je predstavila prvi veliki korak ka tome. Osim toga određuje se ukidanje okova kao i mogućnost izvanrednog ublaživanja kazne.⁸⁴

⁸⁰ Kosnica, I. *Zavičajnost i državljanstvo u Mažuranićevim reformama*. str. 188-190

⁸¹ Kosnica, I. *Zavičajnost i državljanstvo u Mažuranićevim reformama*. str. 187

⁸² Kosnica, I. *Zavičajnost i državljanstvo u Mažuranićevim reformama*. str. 193-194

⁸³ *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo doba*. Zbornik radova. Karas Ivičević, Elizabeta. *Mažuranićeve reforme i izvršavanje kazne zatvora*. str. 207

⁸⁴ Karas Ivičević, E. *Mažuranićeve reforme i izvršavanje kazne zatvora*. str. 211

Zakon donesen 22. travnja 1875. godine koji je uveo sustav uvjetnog otpusta za kažnjениke predstavljao je ključni korak u implementaciji modernog irskog progresivnog sustava izvršenja zatvorske kazne. Hrvatski zakonodavac je donošenjem tog zakona bio napredniji o mnogih drugih država koje su se još uvijek kolebale u vezi s uvođenjem uvjetnog dopusta. Prema ovom zakonu, uvjetni dopust je bio ovlašten banu na prijedlog uprave kaznionice. Propisano je da će prijedlog o dopustu banu podnositi uprava kaznionice koja je imala interdisciplinarni sastav. Na čelu je bio upravitelj, zatim su tu bili protustavnik, pristav, duhovnik, liječnik, nadzornik, tamničar te nadzornik uzišta, koji su bili osobe iz sudskog okvira.⁸⁵

Nadalje, izglasan je Zakon o ukidanju okivanja 17. svibnja 1875. godine. Novi je zakon odredio da se osuđenici na kaznu teške tamnice neće okivati, a da će se okovanim osuđenicima okovi odmah skinuti.⁸⁶

Krajem 19. stoljeća u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, samostalne kaznionice u Lepoglavi, Mitrovici i u Gospiću, te ženska kaznionica u Zagrebu bile su organizirane prema modelu irskog progresivnog sustava izvršenja zatvorske kazne, koji je primijenjen najprije u Lepoglavi. Ovaj je sustav dodatno uređen i formalno uspostavljen naredbom Kraljevske zemaljske vlade 28. siječnja 1878. godine, te je primijenjen u ostalim samostalnim kaznionicama. Hrvatska je ovaj sustav preuzela usvajanjem modela izvršenja zatvorskih kazni koji je prethodno uspostavljen u Ugarskoj.⁸⁷

⁸⁵ Karas Ivičević, E. *Mažuranićeve reforme i izvršavanje kazne zatvora*. str. 215-216

⁸⁶ Karas Ivičević, E. *Mažuranićeve reforme i izvršavanje kazne zatvora*. str. 220

⁸⁷ Karas Ivičević, E. *Mažuranićeve reforme i izvršavanje kazne zatvora*. str. 220-221

5. 4. Ostale liberalne reforme

Među ostalim liberalnim reformama, treba istaknuti one koje omogućuju ženama pravo glasa. Budući da žene imaju vlasništvo nad nekretninama i aktivno sudjeluju u obrtu i trgovini, što znači da plaćaju značajan porez, većina je prihvatila prijedlog zakonodavnog odbora koji im je omogućio pravo glasanje u gradskim izborima, iako nisu imale pravo biti izabrane. Osim toga, pravo glasa rezervirano je za muškarce starije od 24 godine, temeljeno je na vlasništvu s razmjerno visokim cenzusom te na naobrazbi.⁸⁸

Iako je opozicijski tisak potpuno ugašen za vrijeme Rauchove vlasti, bilo je u njegovom interesu pokazati namjeru da će normalizirati situaciju putem zakona. Prvobitno, Zakon o štampi je na zahtjev nekih zastupnika predlagao uspostavu porote, no mađarska vlada je taj prijedlog ostavila po strani. Zakon se nije pomakao dalje od toga prijedloga, ali je predstavnik vlade u Saboru odgovarao na upite i tumačio da će ta zakonska osnova biti predstavljena na raspravu. Sabor je čak usvojio zaključak pozivajući vladu da to učini. Vakanovićeva vlada je u kolovozu 1872. godine predstavila osnovu o uporabi tiska i poroti, no ubrzo ju je povukla. Naposljetku, zakonska osnova o uporabi tiska je dobila kraljevsku sankciju i bila je predložena Saboru 1874. godine⁸⁹

Ovaj zakon ukinuo je sustav koncesija koji je omogućavao nadzor upravnih organa nad štampom. Također, definirao je da se o sadržaju koji je podložan kažnjavanju odlučuje isključivo sud, a ne administrativne vlasti. Slično kao i druge zakonske osnove, ovaj zakon je nastojao spriječiti mogućnost zlouporabe od strane vlade. Njegovi predlagatelji tvrdili su da uvodi slobodu tiska, koja podrazumijeva da se izdanja mogu objavljivati bez prethodne cenzure vlasti. Većina je odbila argument da bi visoka kaucija za političke novine trebala biti smanjena, a vladin predstavnik tvrdio je da kaucija jamči ozbiljnost pothvata i sprečava zlouporabu. Također je trebalo urediti i postupak odabira članova porote. Posebnom osnovom o sastavljanju porotnih imenika osigurao je da svi potencijalni članovi budu neovisni o vlasti.⁹⁰

Zakonska osnova koja regulira pravo na okupljanje proizlazi iz inicijative u Hrvatskom saboru, potaknute situacijom tijekom izbora za Sabor. Vlada je prvobitno planirala istovremeno predložiti osnove za regulaciju prava na okupljanje i udruživanje, ali nije se usprotivila tome da se riješi pitanje prava na okupljanje. Ova zakonska osnova omogućila je

⁸⁸ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 382-383

⁸⁹ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 385

⁹⁰ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 385-386

nadzor nad okupljanjima na otvorenom, posebno na javnim skupovima na otvorenom, dok je bila nešto popustljivija prema okupljanjima u zatvorenim prostorima kada su u pitanju dozvole za organizaciju. Ovaj zakon je izuzimao određene restrikcije za tradicionalne narodne svečanosti i vjerske obrede. Prva radnička skupština u Hrvatskoj i prva općenito prema novom zakonu o okupljanju održana je 21. veljače 1875., a otvorena je uz pozdrave i odobravanje prema Mažuraniću, koji se smatrao zaslužnim za slobodu okupljanja.⁹¹

5. 5. Zadruge i urbarijalni odnosi

Pitanje seoskih zadruga bilo je predmet rasprave još u vrijeme neoapsolutizma. Bilo je potrebno pronaći originalno rješenje za ovu problematiku, budući da se nije moglo oslanjati na moderne zakonske okvire građanskog prava. Institucija zadruga se temeljila na običajnom pravu, što je u to vrijeme predstavljalo izazov. Zakonska osnova koja se odnosila na zadruge usvojena je tek 14 mjeseci nakon što je Hrvatski sabor izglasao u rujnu 1870. godine, zbog komplikacija izazvanih Nagodbom. Postojalo je mnogo pravnih pitanja koja su obuhvaćala i zajedničke i autonomne poslove unutar zadruga. U ovim zakonskim osnovama, kao i u onima koje su se odnosile na ubrzanje uređenja odnosa glede urbarijalnih odnosa, bilo je potrebno utvrditi financijske propise koji se odnose na zajedničke poslove. Zbog toga hrvatsko-slavonski ministar nije mogao poslati ove propise na kraljevsku potvrdu. U slučaju zadruga radilo se o oslobođenju od plaćanja taksa u vezi s ukidanjem zadruga. Na prijedlog ministra financija, Mađarski sabor je usvojio zakonsku osnovu koja je omogućila ovo oslobađanje od poreza. Nakon toga, kralj je potvrdio Zakon o zadrugama, dok je Zakon o uređenju urbarijalnih odnosa potvrđen tek 1876. godine.⁹²

Samo dvije godine nakon što je donesen, zahtijevano je da se zakon stavi izvan snage zbog ogromnih šteta koje je prouzročio. Osnovna svrha tog zakona bila je postupno ukidanje zadruga, što znači da se tradicionalno običajno pravo koje se odnosilo na zajedničko vlasništvo postupno i bezbolno transformira u građansko pravo osobnog vlasništva ili suvlasništva. Iako je Zakonodavni odbor napravio neke izmjene, osnovna načela vladine zakonske osnove ostala su nepromijenjena, unatoč protivljenju nekih zastupnika. Središnja svrha zakonske osnove o zadrugama bila je postupno ukidanje ove zastarjele institucije i

⁹¹ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 386-387

⁹² Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 387-388

njezino prilagođavanje građanskom pravu. Zbog toga je zakonom zabranjeno novim članovima da pristupe zadrugama. S obzirom na težnju prema ukidanju zadruga, istima je naloženo da se podijele prema obiteljskim lozama, pri čemu se dijelovi nekada zajedničkog vlasništva registriraju u gruntovnici kao vlasništvo određene obitelji. Ovo je rezultiralo tim da je zadruga, kao tradicionalna institucija temeljena na zajedničkom vlasništvu, prestala postojati.⁹³

Pitanje uređenja urbarijalnih odnosa riješeno je na specifičan način. Zakonska osnova je uklonila feudalni sustav i prisilila plemiće zemljoposjednike, koji su još uvijek dobivali prihoda putem davanja u naturi, da se odreknu tog modela i prilagode se modernom upravljanju svojim imanjima. Zagovornici ovog zakona smatrali su da je on prije svega u interesu slobodnog seljačkog zemljišnog vlasništva i unapređenja njihove sposobnosti za plaćanje poreza, te razvoja perspektivne poljoprivredne grane – vinogradarstva. Međutim, za dio seljaštva koji još uvijek prakticira sustav plaćanja daćama ovaj novi financijski teret mogao je ubrzati ekonomski slom malih gospodarstava koja su ostala nakon raspada zadruga. Zakonska osnova naišla je na snažan otpor opozicije zbog toga što je onemogućila Trojednoj Kraljevini da jamči za obveznice. Iako je Sabor izmijenio prijedlog vlade, mađarska vlada je pristala na sankciju jer promjene nisu utjecale na njezine interese. Iako je zakon bio nepotpun, potvrđen je 10. siječnja 1876. godine i ubrzao je konačnu likvidaciju urbarijalnih odnosa, iako je taj proces često bio vrlo bolan za male posjednike i seljake.⁹⁴

5. 6. Ostale društvene i ekonomske reforme

Prije 1848. godine, podložnici su bili spremni sudjelovati u javnim radovima, kao što su popravak ili izgradnja cesta, mostova, škola, crkava ili mjera za sprječavanje poplava. Ova obaveza se neko vrijeme proširila i na bivše seljačko plemstvo i vlastelu, koja je morala slati slugu, dok je svećenstvo bilo prisiljeno dati pretprege (volove, konje). Umjesto fizičkog rada, postojala je mogućnost plaćanja za oslobođenje od te obaveze. Za seljake je ovo opterećenje postalo nepodnošljivo, a obaveza korištenja stoke za vuču pridonijela je značajnom smanjenju stočnog fonda. U listopadu 1838. donesena je zakonska odluka kojom se ukida obaveza davanja javnih usluga (težaka) i umjesto toga ustanovljava sustav otkupa. Prihodi od otkupa

⁹³ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 388-389

⁹⁴ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 395-396

bili su namijenjeni za $\frac{3}{4}$ izgradnje državnih i kotarskih cesta te $\frac{1}{4}$ za općinske ceste. Međutim, u slučaju prirodnih nepogoda i dalje bi se mogao zahtijevati besplatni rad.⁹⁵

Od razdoblja neoapsolutizma do Austro-ugarske nagodbe, postojao je izvršni Središnji statistički ured u Beču. Međutim, zbog nereda u upravljanju Hrvatskom i Slavonijom, taj ured nije mogao osigurati potpune statističke podatke. Nakon Nagodbe, privremeni statistički organ za Ugarsku je uspostavljen na mađarskom jeziku, a tek je 1874. donesen zakon koji je stvorio statistički ured za sve zemlje ugarske krune. Budući da su statistički poslovi bili u okviru autonomne nadležnosti, Saboru je predstavljen zakonski okvir za osnivanje statističkog ureda pri vladi u Zagrebu. Taj ured bi se bavio prikupljanjem statističkim podataka u vezi s autonomnim i zajedničkim pitanjima, a trebalo je započeti s radom u ljeto 1875. godine.⁹⁶

Mažuranićeva modernizacija nije mogla proći bez restrukturiranja zdravstvenog sustava koji bi obuhvatio i ruralna područja. Prvo se na dnevnom redu Hrvatskog sabora pojavilo pitanje osnivanja javne ludnice u Zagrebu. Već 1865. godine bila je predložena ideja o instituciji koja ne bi samo pružala sklonište osobama s mentalnim poremećajima, već bi se također usmjeravala prema njihovom eventualnom liječenju, u skladu s načelima humanosti. Problem je, također, bio što seljaci nisu imali pristup medicinskoj skrbi. Tek ujesen 1874. godine pojavila se zakonska osnova pred Hrvatskim saborom koja regulira medicinske i veterinarske usluge. Osim središnjeg tijela, vlada je uspostavila službe pri podžupanijama te pri gradovima i trgovištima s magistratima. U tom trenutku nije se razmatrala organizacija zdravstvene službe na razini općina jer se smatralo da općine ne bi mogle financijski podržavati takvu inicijativu. Vlada je vjerovala da je potrebno još mnogo edukacije o zdravstvenim pitanjima kako bi šira populacija prihvatila stručne medicinske skrbi.⁹⁷

Problem je ležao u tome što golema većina stanovništva nije imala mogućnost niti sredstva za traženje liječničke pomoći. Još prije 1848., liječnici su prepoznali nedostatak stručnih primalja kao jedan od ključnih problema. U njihovim naporima da osnuju medicinski fakultet, posebna pažnja usmjerena je na potrebu za ginekologijom i primaljstvom. Prethodni pokušaji osnivanja škole za primalje nisu bili uspješni, jer nije bilo moguće regrutirati učenice između nepismenih seoskih djevojaka. Tek 1876. godine, uz podršku zdravstvenog odijela vlade, osnovana je škola za primalje.⁹⁸

⁹⁵ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 397

⁹⁶ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 401

⁹⁷ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 401

⁹⁸ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 402

5. 7. Reforma pučkog školstva

Razlozi za reformu obrazovanja u Hrvatskoj proizašli su iz širih reformskih pokreta unutar Austro-Ugarske Monarhije nakon usvajanja liberalnog ustava u austrijskom dijelu Monarhije, kao i usvajanja modernih zakona kojima je država preuzela kontrolu nad obrazovnim sustavom. Također, povoljni uvjeti za školsku reformu stvoreni su nakon potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe kojom je Hrvatska dobila autonomiju u zakonodavstvu i upravi nad religijskim pitanjima i obrazovanjem.⁹⁹

Prije uvođenja apsolutističkog sustava pod ministrom Leom Thunom, Crkva je imala kontrolu nad pučkim školama. Općine su bile odgovorne za financiranje učitelja i za osiguravanje vanjskih uvjeta, dok su crkveni nadzornici putem svojih nadzornika imali vrhovnu upravu nad školama. Ravnatelji pučkih škola bili su isključivo župnici, dakle nestručne osobe, koji za tu ulogu nisu bili plaćeni. Osim konfesionalnog pristupa obrazovanju, postojala je i znatna razlika u kvaliteti obrazovanja između ruralnih škola i glavnih škola u gradovima i nekim trgovištima.¹⁰⁰

Nakon potpisivanja Hrvatsko-ugarske nagodbe, Zadruga, prvo hrvatsko učiteljsko društvo, pokrenula je inicijativu za stvaranje novog zakona o školstvu pod nazivom Ustav pučke škole u Trojednoj Kraljevini. Međutim, ovaj prijedlog nije realiziran, niti nakon ponovnih rasprava 1872. godine, zbog podijeljenih stavova među oporbenim strujama. Jedna od tih struja nastojala je zadržati dotadašnji utjecaj Crkve na školstvo, dok je druga, liberalnija struja, željela osigurati sekularni karakter hrvatskog obrazovanja.¹⁰¹

Najpogodnija osoba za provođenje reforme školstva bio je ban Ivan Mažuranić koji je predstojniku Odjela za bogoštovlje i nastavu Pavlu Muhiću i njegovom savjetniku Janku Jurkoviću dao zadaću da izrade novu zakonsku osnovu za školstvo, što su oni i učinili po uzoru na austrijski školski zakon iz 1869. godine. Unatoč tome što je nova zakonska osnova stavila veliki naglasak na religijski odgoj, neki su je kritičari smatrali sekularnom. Sukob moći bio je jedno od ključnih pitanja u kontekstu sekularizacije obrazovanja. Crkva je težila zadržavanju svoje kontrole nad školstvom, dok je državna vlast vidjela školstvo kao sredstvo za očuvanje vlastite moći putem oblikovanja poželjnih kolektivnih identiteta. Nakon rasprava

⁹⁹ Goreta, Luka. *Ban Mažuranić i školska reforma u drugoj polovici 19. stoljeća*. Pleter: Časopis udruge studenata povijesti 3., br. 3 (2019) str. 236 (<https://hrcak.srce.hr/217875>)

¹⁰⁰ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 402

¹⁰¹ Goreta, L. *Ban Mažuranić i školska reforma u drugoj polovici 19. stoljeća*. str. 237

i odobrenja u Saboru *Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u krajevinah Hrvatskoj i Slavoniji* usvojen je i od kralja 14. listopada 1874. godine.¹⁰²

Školski zakon odbacuje koncept konfesionalnih pučkih škola, ali ostaje jasno usmjeren prema religijskom temelju. Primarni cilj je pružiti religijski i moralni odgoj djece, dok se razvoj njihovih duševnih i tjelesnih sposobnosti te priprema za građanski život smatraju sekundarnim. U pravilu, učitelj bi morao biti iste vjere kao i njegovi učenici. Vjeronauk je obavezan, a njime upravljaju crkvene vlasti koje nadziru religijsku i moralnu dimenziju škole. Djeca nikada neće biti izuzeta iz vjeronauka, a od učitelja se očekuje da budu iskreni vjernici. Važno je napomenuti da je utjecaj Crkve ograničen time što se njezine smjernice moraju dostaviti vlastima koje će provjeriti jesu li u skladu s važećim zakonima u uredbama. Značajna promjena je i u tome što župnik više ne obnaša funkciju besplatnog ravnatelja škole. Umjesto toga, stručni pedagozi, učitelji, sada obavljaju tu ulogu. No svećenstvo i dalje sudjeluje u svim organima upravljanja i nadzora u školama.¹⁰³

Zakon se temelji na religijskim vrijednostima, ali je usmjeren prema duhu vremena koji promiče ravnopravnost među zakonito priznatim religijskim skupinama. Osnovno načelo ovog zakona je omogućiti jednako školovanje svoj djeci, bez obzira na njihov društveni status. Po prvi put, ovim zakonom se priznaje samostalno zvanje učitelja i oni postaju ključni akteri u razvoju pučkog školstva. Zakon regulira minimalne standarde obrazovanja za učitelje, a oni imaju svoje predstavnike u različitim razinama školskih tijela i imaju ovlasti donošenja stručnih odluka. Zakonom se sprječava političko miješanje u obrazovne aktivnosti koje se neovisno o politici bave županijski školski nadzornici iz redova učitelja. Također, nastoji se dati pristup obrazovanju svoj muškoj i ženskoj djeci dorasloj za školu, a osim što se nastoji osigurati financijska potpora školama i učiteljima putem općinskih školskih blagajni i zaklada, također se postavlja zahtjev ulaganjem u zgrade i prostorije škola te za podizanjem pedagoških standarda.¹⁰⁴

Po novom zakonu škole se dijele na opće i građanske, građanske škole su bile u načelu djevojačke škole uključene u sustav pučkog školstva. Nakon uspostave općih četverorazrednih pučkih škola ukinuta je gotovo stogodišnja razlika između trivijalnih i glavnih škola. Prema zakonu ne prave se značajne razlike između seoskih i gradskih škola, što

¹⁰² *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo doba*. Zbornik radova. Župan, Dinko. *Mažuranićeva reforma pučkog školstva*. str. 270-271

¹⁰³ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 404

¹⁰⁴ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 405

je bio slučaj u svim prethodnim školskim sustavima, tako se htjela dati općenitost školstvu i izjednačiti sve učenike u obrazovanju neovisno na mjesto pohađanja škole.¹⁰⁵

Novi zakon je predstavio niz mjera kako bi se suočio s problemom nepohađanja škole. Te mjere uključivale su različite sankcije usmjerene prema roditeljima ili skrbnicima koji nisu redovito ili opće slali svoju djecu u školu. Budući da je osnovno obrazovanje postalo obavezno, roditelji su bili obvezni poslati svoju djecu u školu. Ako nisu ispunjavali tu obvezu, općinski školski odbor ih je prvo opominjao. Ako nakon opomene opet nisu slali djecu u školu, bili su podložni plaćanju kazne u rasponu od 1 do 10 forinti, novčanu kaznu mogli su kompenzirati kaznom zatvora u trajanju od jednog ili dva dana. U najtežim slučajevima, država je imala ovlasti oduzeti djecu roditeljima i osigurati im novog skrbnika. Ove mjere pokazuju da je država proširila svoju moć izvan okvira obitelji i postavila se kao najviši autoritet u pitanjima odgoja i obrazovanja.¹⁰⁶

Nastavni predmeti u školama obuhvaćali su: nauk vjere, materinski jezik, računstvo, zemljopis, povijest, fizika, prirodopis, krasopis, geometričko oblikoslovje, pjevanje i gimnastika (tjelovježba). U svim pučkim školama koristio se hrvatski jezik kao nastavni. Učitelji i učiteljice su, prema novom zakonu o školstvu, postali su javni službenici i bili su odgovorni Zemaljskoj vladi za svoj rad. Osnovni uvjet za zapošljavanje bio je završen javni učiteljski pripravnički program u okviru Austro-Ugarske Monarhije, pri čemu su svi kandidati morali vladati hrvatskim jezikom.¹⁰⁷

Iako su se suočavali s mnogim izazovima, školska reforma koju je provodio Mažuranić tijekom 19. stoljeća ipak je rezultirala ključnim promjenama. Interes za školovanje se povećao, što je djelomično pridonijelo većem postotku pismenih ljudi i općenitom podizanju kulturnog nivoa u narodu. Također, država je nastojala riješiti brojne probleme koji su prije opterećivali hrvatski obrazovni sustav. Najvažnija posljedica te reforme i pripadajućih zakona bila je što su postavili temelje za budući razvoj hrvatskog obrazovanja.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Župan, Dinko. *Utjecaj Mažuranićeve reforme školstva na pučko školstvo u Slavoniji (1875.-1885.)*. *Scrinia Slavonica* 2, br. 1 (2002.) str. 281-282 (<https://hrcak.srce.hr/10398>)

¹⁰⁶ Župan, D. *Utjecaj Mažuranićeve reforme školstva na pučko školstvo u Slavoniji (1875.-1885.)* str. 283-284

¹⁰⁷ Župan, D. *Mažuranićeva reforma pučkog školstva*. str. 274-275

¹⁰⁸ Goreta, L. *Ban Mažuranić i školska reforma u drugoj polovici 19. stoljeća*. str. 243

6. Odluka o osnivanju Sveučilišta u Zagrebu

Još za vrijeme Leopolda I, počevši od 23. rujna 1669., isusovačka *Neoacademia Zagrabienensis* dobila je prava i privilegije sveučilišta uz odobrenje kralja da dodjeljuje akademske naslove i počasti. Iako se to sveučilište nikada nije ostvarilo u punom smislu, označilo je početak visokog obrazovanja. Prije 1848. godine, postojali su napori da se uspostavi sveučilište. Zagrebačka Akademija, organizirana slično kao još četiri akademije u Ugarskoj, prošla je različite faze. Nakon Thuenove reforme 1850. godine, njezin filozofski fakultet je integriran u gimnaziju, pretvarajući Akademiju u Pravoslavnu akademiju za obrazovanje činovnika u upravi i sudstvu. Još tijekom ilirskog pokreta, obrazovanje elite s naglaskom na narodnom identitetu smatrano je ključnim za promicanje nacionalnih karakteristika Hrvata i njihovo približavanje europskim obrazovanim nacijama. Ova koncepcija, koju je zagovarao biskup Strossmayer, igrala je važnu ulogu u kulturnim inicijativama hrvatske inteligencije. Vjerovalo se da će samo uporna politička aktivnost dovesti do ostvarenja cilja – osnivanje sveučilišta.¹⁰⁹

Inicijativa biskupa Strossmayera za osnivanje Jugoslavenske akademije i sveučilišta predstavljala je značajan dio opsežnih reformskih planova koje je Sabor namjeravao provesti 1861. godine. Te dvije institucije smatrane su nerazdvojnim dijelom tog procesa. Vjerojatno je da bi osnivanje ovih institucija omogućilo našem narodu da se natječe s najobrazovanim nacijama svijeta u budućnosti. Očekivalo se da će Jugoslavenska akademija postati središnje mjesto visokog obrazovanja za sve Južne Slavene. Akademija i Sveučilište trebali su služiti kao most koji bi povezo duhovno jugoslavenski zapad i istok, te bi imali zadaću prenositi europsku civilizaciju. Prvenstveno se razmišljalo se o dalmatinskim studentima koji su studirali u Padovi, ali nakon rata 1866. to sveučilište nije bilo unutar okvira Monarhije. Postojala je nada da bi ovi studenti mogli studirati na svom narodnom jeziku u Zagrebu, što bi ih oslobodilo obaveze korištenja talijanskog jezika.¹¹⁰

Mažuranić je bio najprikladniji među tadašnjim političarima za ostvarivanje ideje o osnivanju sveučilišta koja je već neko vrijeme bila predmetom razmišljanja hrvatskih političara i malog broja znanstvenika. Nakon neuspješnih pokušaja 1861., zakonski okvir za sveučilište ponovo je uspostavljen 1869., a vladar ga je brzo odobrio. Ipak, prošlo je još nekoliko godina i tek nakon što je Mažuranić postao banom na saborskim sjednicama i u radu

¹⁰⁹ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 415

¹¹⁰ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 415-416

saborskog odbora za osnivanje sveučilišta od rujna 1873. godine nadalje, konačno su prihvaćeni zakoni o sveučilištu i nakon toga o plaćama profesora.¹¹¹

Članak u zakonu pod nazivom *Ob utemeljenju Sveučilišta* koji je odobren u Saboru 19. listopada 1874. godine, označio je početak institucionaliziranog i znanstvenog djelovanja Sveučilišta Franje Josipa I. S obzirom na to, Mažuranić je imenovao doktora Matiju Mesića za rektora Sveučilišta, što je predstavljalo važan trenutak u razvoju naše znanstvene zajednice.¹¹²

Strossmayer je pokrenuo inicijativu za osnivanje Sveučilišta i tijekom deset godina, Zaklada za jugoslavensko sveučilište uspjela je prikupiti 362 388 forinti. To jasno ukazuje da je akcija prikupljanja sredstava privukla raznoliku grupu donatora, posebno među stanovništvo u gradovima.¹¹³

Saborski odbor, pod vodstvom Račkog, predložio je osnivanje Sveučilišta s četiri fakulteta: katoličkim Teološkim, Pravnim, Filozofskim i Medicinskim, s time da se postepeno dopunjuju Medicinski fakultet i odjeli za matematičke i prirodne znanosti na Filozofskom fakultetu. Ovaj prijedlog se temeljio na uvjerenju da su jugoslavenski pisci, umjetnici i znanstvenici do tada ostvarivali uspjeh kao pojedinci unutar drugih kultura i civilizacija. Rački je smatrao da bi samo potpuno Sveučilište moglo pomoći Jugoslavenima da razviju vlastitu nacionalnu kulturu i postanu integralni dio europskih naroda s visokom kulturnom razinom.¹¹⁴

Vjerovanje da bi osnivanje Sveučilišta bilo priznanje za Hrvate i Južne Slavene kao članove obrazovne zajednice, što se često isticalo tijekom napete borbe za njegovo ostvarivanje, sada je potvrđeno pozivima i obavijestima o novom sveučilištu. Pisma i telegrami s čestitkama koje su stizale iz gotovo svih europskih zemalja svjedoče o tome da se mlado Sveučilište u Zagrebu zaista željelo predstaviti cijeloj Europi.¹¹⁵

Nekoliko dana nakon svečanog otvorenja Sveučilišta, u članku *Obzora*, istaknuto je kako Hrvatska može biti ponosna na podršku koju je dobila od Europe povodom tog događaja. Također se naglašava da svi strani predstavnici i oni koji su poslali poruke podrške

¹¹¹ *Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo doba*. Zbornik radova. Agičić, Damir. *Svečanosti u povodu otvorenja Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*. str. 286

¹¹² Modrić-Blivajs, Dunja. *Doprinos zagrebačkih srednjoškolskih profesora iz razdoblja 1883.-1903. razvoju Akademije i Sveučilišta*. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 33, br. – (2015.) str. 239 (<https://hrcak.srce.hr/168307>)

¹¹³ Agičić, D. *Svečanosti u povodu otvorenja Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*. str. 287

¹¹⁴ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 417

¹¹⁵ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 417

potvrđuju da hrvatsko Sveučilište ima misiju prenošenja kulture u regije koje, zbog povijesnih teškoća, žive u neznanju.¹¹⁶

Nova sveučilišna institucija trebala je postati jugoslavenska, ali to se nije ostvarilo. Posjećivali su je samo Hrvati i Srbi iz Hrvatske i Slavonije, jer nije postojao uzajamni dogovor s austrijskim sveučilištima. Diplomirani studenti sa Zagrebačkog fakulteta nisu imali mogućnost dobiti državna zaposlenja u Austriji. To je predstavljalo prepreku za mladiće iz Dalmacije, Istre i Hrvate iz Bosne i Hercegovine da dođu na studij u Zagreb nakon austrijske okupacije.¹¹⁷

Prema zakonu koji je predviđao konačnu organizaciju Filozofskog fakulteta, katedre za matematiku, fiziku, kemiju, zoologiju i botaniku te mineralogiju i geologiju osnovane su do školske godine 1877./78. Nakon toga, dodane su i nove katedre na filološko-historijskom odjelu. Kasnije su uvedeni programi za farmaciju, šumarstvo i geodeziju na Filozofskom fakultetu, koji je postao središte za daljnji razvoj fakulteta prirodnih znanosti. Međutim, Medicinski fakultet, koji je trebao započeti čim to budu financijske okolnosti dopustile, nije bio realiziran. Studij medicine započeo je tek 1917. godine, i to na Filozofskom fakultetu.¹¹⁸

Sasvim razumljivo, prvi rektor Matija Mesić imao je uvjerenje da će osnivanjem Sveučilišta započeti novo, sretnije razdoblje u kulturnoj povijesti Hrvata. To je označavalo vrhunac procesa izgradnje moderne hrvatske kulture tijekom kraja 19. stoljeća. Treba napomenuti da su vrata Europe postala dostupna ne samo zbog osnivanja Sveučilišta i Jugoslavenske akademije, već i zbog širenja pismenosti koje je podržano zakonima o pučkim školama i drugim reformama.¹¹⁹

¹¹⁶ Agičić, D. *Svečanosti u povodu otvorenje Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*. str. 289

¹¹⁷ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 417

¹¹⁸ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 418

¹¹⁹ Gross, M., Szabo, A. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. str. 418

7. Odlazak s banske stolice

Bosansko-hercegovački ustanak iz 1875. godine imao je snažan odjek među stanovništvom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U početku, državne vlasti nisu ograničavale pružanje pomoći ustanicima. Ivan Mažuranić, kao i cijela hrvatska javnost, podržavao je ustanike. Međutim, kao hrvatski ban, Mažuranić se strogo pridržavao Hrvatsko-ugarske nagodbe, prema kojoj vanjskopolitička pitanja nisu bila u nadležnosti Hrvatskog sabora. Kao iskusni političar, bio je svjestan položaja Hrvatske i ovlasti Sabora. Nije bio iznenađen kraljevom odlukom o raspuštanju Sabora 1878. godine, nakon što je Sabor poslao pismo kralju izražavajući želju da se okupirana područja Bosne i Hercegovine postupno i u skladu s vremenom pripoje Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, zadržavajući njihov državno-pravni položaj prema Kraljevini Ugarskoj. Odgovor na pitanje o pripadnosti Bosne i Hercegovine izazvao je sukobe između hrvatske i srpske politike.¹²⁰

Nakon sloma ustanka u Bosni i Hercegovini te nakon zaključaka Berlinskog kongresa 1878., koji je dodijelio Austro-Ugarskoj mandat za okupaciju ovih pokrajina s ciljem uspostave protektorata i organizacije unutarnje uprave, došlo je do promjena u unutarnjim odnosima unutar Austro-Ugarske Monarhije. Također se promijenila i politika zajedničke vlade u Budimpešti prema Trojednoj Kraljevini. Jedino neizmijenjeno pitanje bilo je povezivanje Hrvatsko-slavonske vojne krajine s matičnom zemljom – Hrvatskom. Također, postojala je odgoda u postizanju nove financijske nagodbe između Trojedne Kraljevine i Ugarske. Iako su u Pešti nastojali riješiti ova otvorena pitanja, nisu željeli provesti te promjene dok ne smijene bana Mažuranića i dio pristaša narodnjaka koji su ga podržavali. U stvarnosti, njihov cilj bio je provesti proces mađarizacije Hrvatske putem uprave i zajedničkih službi, a za to su trebali imati bana koji podržava taj unionistički pristup.¹²¹

Početkom 1880. godine, Ivan Mažuranić bio je prisiljen napustiti svoju dužnost, ustupajući mjesto unionistu Ladislavu Pejačeviću. Iako se obično kao razlozi za njegovu ostavku navode revizija Nagodbe i pitanje sjedinjenja s Krajinom, ti su razlozi zapravo proizašli iz samog njegovog odlaska. Naime, u kontekstu sveopće velikomađarske politike, više nije bilo mjesta za bana poput Mažuranića. On je bio svjestan da mora napustiti svoju poziciju, pa je samo tražio način da to učini na dostojanstven način, što nije bilo teško u okolnostima toga vremena. Međutim, način na koji je izveo svoj odlazak bio je još jedan pokušaj pretvaranja osobnog neuspjeha u nešto što bi koristilo širem hrvatskom interesu.

¹²⁰ *Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke.* str. 22

¹²¹ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi.* str. 48-49

Naime, odugovlačio je s podnošenjem ostavke dok oba spomenuta pitanja nisu potpuno riješena, a tek tada je napustio svoju funkciju.¹²²

Iako je Narodna stranka ostvarila pobjedu na izborima 1878. godine, unutar stranke više nije vladala jedinstvenost, a podrška Mažuraniću nije bila onakva kao prije 1875. godine. Iz Ugarske su stizali sve učestaliji napadi, Nagodba se sve više kršila, porezi su rasli, a zajedničke službe (porezi, carine, pošta, željeznice) sve su više opterećivali Hrvatsku. Mažuranić se osjećao izoliranim i suočavao se s kritikama sa svih strana od 1878. godine, i već tada je počeo razmišljati o podnošenju ostavke. Ipak, ostao je na dužnosti još godinu i pol, nastojeći postići financijski dogovor koji bi išao u korist Hrvatske i pokušavajući ostvariti sjedinjenje Vojne krajine. Nakon što je shvatio da Pešta neće priznati ništa od toga dok je on na funkciji bana, podnio je nepovratnu ostavku 21. veljače 1880. godine i povukao se u mir.¹²³

¹²² Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 49

¹²³ Mažuranić, I. *Izabrani politički spisi*. str. 50-51

8. Zaključak

Ivan Mažuranić ostaje značajnom figurom u hrvatskoj povijest. On je bio prvi hrvatski dvorski kancelar i prvi ban koji je potekao iz pučanstva. Također, bio je pojedinac s europskim svjetonazorima, obrazovan u duhu renesanse i zagovornik liberalnih ideja. Mažuranić je bio iznimno nadaren poliglot koji je ovladao desetak jezika. Njegova intelektualna nadarenost, osobno poštenje i posvećenost zemlji čine ga istaknutim u odnosu na njegove suvremenike, a njegovo literarno, pravničko i državničko djelo ostavilo je dubok i trajan trag, obogativši njegov narod i domovinu – Trojednu Kraljevinu Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju.

U ovome radu jasno vidimo Mažuranićevu neiscrpnu borbu za unaprjeđenje Hrvatske na svakom području, a njegova iznimno važna uloga vidi se i u procesu osnivanja Sveučilišta u Zagrebu. Kroz analizu Mažuranićevog života, političkih nastojanja i vizija za obrazovanje, jasno je vidljivo da je on bio jedan od ključnih protagonista u ostvarivanju ovog značajnog događaja. Mažuranićeva predanost obrazovanju, njegova borba za uspostavljanje visokog školstva u Hrvatskoj te njegova uloga u pregovorima s vlašću Austro-Ugarske Monarhije ostavili su neizbrisiv trag na povijest hrvatskog obrazovanja. Sveučilište u Zagrebu postalo je temeljem intelektualnog i kulturnog razvoja Hrvatske te je znatno doprinijelo jačanju nacionalnog identiteta.

Uz to, Mažuranićeva uloga u osnivanju Sveučilišta također je simbol borbe za autonomiju i kulturnu neovisnost Hrvatske u okviru Habsburške Monarhije. Njegova vizija bila je da Sveučilište postane središnje mjesto obrazovanja i kulture za Hrvate i ostale južnoslavenske narode, čime bi se Hrvatska pozicionirala kao ravnopravna članica europske kulturne zajednice. Sveučilište u Zagrebu, koje je osnovano pod Mažuranićevim pokroviteljstvom, predstavlja trajni doprinos hrvatskom obrazovanju i kulturi, a sam Mažuranić ostaje jedna od ključnih figura u hrvatskoj povijest koja je svojim radom obogatila intelektualno nasljeđe svoje domovine.

Ono što ostaje problematično kod proučavanja Ivana Mažuranića jest odvajanje njegove ličnosti na dva odvojena dijela – pjesnika i političara. Nažalost, politička dimenzija je često nepravedno zapostavljena, a nekada se smatra i neprimjerenom. Međutim, važno je istaknuti i jednu i drugu dimenziju Mažuranićeva djelovanja, jer obje su vrijedne spomena i obje su neizostavne kada se govori o jednome velikanu kao što je bio Ivan Mažuranić.

Popis literature

Čepulo, Dalibor. *Dioba sudstva i uprave u Hrvatskoj 1874. godine – institucionalni, interesni i poredbeni vidovi. Hrvatska i komparativna javna uprava 1*, br. 2 (1999.) (<https://hrcak.srce.hr/197669>)

Biočić, Ana. *Hrvatski sabor 1861: zaključci i drugi važniji spisi*. Prir. Bošnjak Kolak, Arijana – Markus, Tomislav – Matković, Stjepan, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2018., *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37, br. – (2019.) (<https://hrcak.srce.hr/240580>)

Despalatović, Elinor Murray. *Ljudevit Gaj i ilirski pokret*. Zagreb: Srednja Europa. (2016.)

Goreta, Luka. *Ban Mažuranić i školska reforma u drugoj polovici 19. stoljeća. Pleter: Časopis udruge studenata povijesti* 3., br. 3 (2019.) (<https://hrcak.srce.hr/217875>)

Gross, Mirjana, Szabo, Agneza. *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*. Zagreb: Globus. (1992.)

Intelektualac, kultura, reforma: Ivan Mažuranić i njegovo doba. Zbornik radova. Kosnica, Ivan. *Zavičajnost i državljanstvo u Mažuranićevim reformama*. Zagreb: Web 2 tisak. (2014.)

Ivan Mažuranić ban pučanin – Ivan Mažuranić der banus aus dem volke. (urednik Tomičić, Jasna; autori tekstova i kataloških jedinica Borošak-Marijanović Jelena; Škiljan, Maja...) Zagreb: Povijesni muzej hrvatske. (1990.)

Markus, Tomislav. „*Ivan Mažuranić, Hervati Madjarom, Odgovor na proglase njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.*“, Karlovac, 1994./1848./ (reprint), 20 str...“ *Časopis za suvremenu povijest* 26, br. 3 (1994). (<https://hrcak.srce.hr/212422>)

Mažuranić, Ivan. *Hervati Madjarom. Odgovor na proglase njihove od ožujka mieseca i travnja 1848.* (priređio i predgovor napisao Josip Bratulić). Karlovac: Tiskara Pečarić & Radočaj. (1994.)

Mažuranić, Ivan. *Izabrani politički spisi*. (izbor i uvodna studija Pavličević, Dragutin). Zagreb: Golden marketing. (1999.)

Modrić-Blivajs, Dunja. *Doprinos zagrebačkih srednjoškolskih profesora iz razdoblja 1883.-1903. razvoju Akademije i Sveučilišta. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 33, br. – (2015.) (<https://hrcak.srce.hr/168307>)

Smolčić, Ivona. *Mažuranići u hrvatskome kulturnom krugu Rijeke 19. stoljeća. Problemi sjevernog Jadrana* 18, br. – (2020.) (<https://doi.org/10.21857/mzvktqkg9>)

Šidak, Jaroslav. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Zagreb: Grafički zavod hrvatske. (1973.)

Valičević, Tomislav. *Ivan Mažuranić. Pravnik* 38, br. 79 (2004.) (<https://hrcak.srce.hr/34157>)

Župan, Dinko. *Utjecaj Mažuranićeve reforme školstva na pučko školstvo u Slavoniji (1875.-1885.)*. *Scrinia Slavonica* 2, br. 1 (2002.) (<https://hrcak.srce.hr/10398>)

Živančević, Milorad. *Ivan Mažurnić*. Novi Sad: Matica srpska. (1985.)

Sažetak

U ovom radu prikazan je život i politička karijera bana Ivana Mažuranića s posebnim naglaskom na njegovu ulogu u reformskom radu tijekom 19. stoljeća. Ukratko je opisan njegov rani život i obrazovanje. Njegovo napredovanje u politici možemo pratiti od stanovanja u Karlovcu kada se uključio u hrvatsku politiku tijekom revolucionarne 1848. godine nakon čega je uključen u Jelačićevo Bansko vijeće. Nakon toga potpuno se adaptira u sferu hrvatske politike obnašajući različite značajne uloge poput dvorskog kancelara, saborskog zastupnika, saborskog perovođe, glavnog urednika saborskih zaključaka i zakona kao i predsjednika Hrvatskog sabora. Godine 1873. postaje banom, prvim banom iz redova pučanstva, gdje se iskazao u svojim modernim liberalističkim vizijama, koje su ga vodile za vrijeme njegovog mandata. Iako je tijekom banovanja prolazio kroz različite faze, naročito osjetljive u određenim trenucima, po pitanju podrške, bio je dosljedan svojim uvjerenjima. Iako je bio kritiziran da je tih i kompromisan, svojim je radom dokazao da je iznimno dalekosežan političar i državnik koji je bio ispred svog vremena te je zbog toga ponekad bio i neshvaćen. Upravo je on zaslužan za stvaranje temelja moderne demokratske Hrvatske. Bez obzira na to što je tijekom cijelog mandata kočen Nagodbom učinio je sve što je bilo u njegovoj moći za unaprjeđenje hrvatske autonomije. U reformskom radu obavezno je naglasiti unaprjeđenje školstva i obrazovanja te osnivanje Sveučilišta u Zagrebu. Na kraju se povukao s banske funkcije 1880. zbog zakulisnih političkih igara ugarske vlade koja je opet težila mađarizaciji Hrvatske, gledajući Mažuranića kao najvećeg političkog protivnika, a zbog toga stolice se odrekao razočaran zaželjvši Hrvatskoj sve najbolje. Mirovinu provodi u povučenom životu s obitelji radeći na različitim interesima i hobijima. Smrt ga je zadesila u 76 godini života 1890.

Ključne riječi: Ivan Mažuranić; ban pučanin; ilirski pokret; modernizacija Hrvatske; Austro-ugarska nagodba; reformski rad; reforma pučkog školstva; Sveučilište u Zagrebu; osnivanje Sveučilišta u Zagrebu

Abstract

This paper presents the life and political career of ban Ivan Mažuranić with special emphasis on his role in reform work during the 19th century. His early life and education are briefly described. We can trace his progress in politics from living in Karlovac when he became involved in Croatian politics during the revolutionary year of 1848, after which he was included in Jelačić's Ban council. After that, he completely adapted to the sphere of Croatian politics, holding various important roles such as court chancellor, parliamentary representative, parliamentary pen-leader, editor-in-chief of parliamentary conclusions and laws, as well as president of the Croatian Parliament. In 1873, he became a Ban, the first Ban that came from the common people, where he expressed his modern liberal visions, which guided him during his mandate. Although during his reign he went through different phases, particularly sensitive at certain times, in terms of support, he was consistent with his beliefs. Although he was criticized for being quiet and compromising, his work proved that he was an extremely far-reaching politician and statesman who was ahead of his time, and because of this he was sometimes misunderstood. He is responsible for creating the foundations of the modern democratic Croatia. Regardless of the fact that during his entire mandate he was hampered by the Settlement, he did everything in his power to improve Croatian autonomy. In his reform work, it is important to emphasize the improvement of schooling and education and the establishment of the University of Zagreb. In the end, he retired from the post of ban in 1880 due to the behind-the-scenes political games of the Hungarian government, which was again striving for the Hungarianization of Croatia, seeing Mažuranić as the biggest political opponent, and because of that, he renounced the chair in disappointment, wishing Croatia all the best. He spent his retirement living a secluded life with his family working on various interests and hobbies. He died at the age of 76 in 1890.

Key phrases: Ivan Mažuranić; ban commoner; Illyrian movement; modernization of Croatia; Austro-Hungarian settlement; reform work; public education reform; University of Zagreb; establishment of the University of Zagreb

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja IVAN TOMIČIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice HRVATSKOG JEZIKA I POVIJESTI, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 21. RUJNA 2023.

Potpis Ivan Tomićić

**Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)**

Student/ica: IVAN TONIČIĆ

Naslov rada: IVAN PAŽURANIĆ I OSNIVANJE SVEUČILIŠTA
U ZAGREBU

Znanstveno područje i polje: POVIJEST

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
MARKO TROGRLIĆ; PROF. DR. SC.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
JOSIP VRANJEČIĆ; PROF. DR. SC.
NIKŠA VAREŽIĆ; DOC. DR. SC.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti* (NN br. 119/22).

Split, 21. rujna 2023.

Potpis studenta/studentice: Ivan Toničić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.